

ประวัติวรรณกรรมยอพระเกียรติ

วรรณกรรมประเภทยอเกียรติ

นับแต่โบราณเป็นคัมภีร์มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีการปกครองควบคุมกันให้อยู่อย่างสงบเรียบร้อย แต่ละสังคมย่อมมีเรื่องราวของบรรพชนซึ่งได้ประกอบคุณงามความดีเล่าสืบต่อกันมาด้วยความพอใจและภูมิใจ เคียงอยู่ในสังคมนั้นให้ระลึกถึงผู้นำเกียรติคุณมาสู่และเพื่อเป็นแบบอย่างแก่นุชนิต์ด้วยกัน ค่อนามมีผู้นำเรื่องเล่าธรรมคานันนั้นมาแต่งเป็นคำประพันธ์เพื่อให้ไพเราะประทับใจยิ่งขึ้นกลายเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งเรียกว่าวรรณกรรมสฤติหรือวรรณกรรมยอเกียรติบุคคล วรรณกรรมประเภทนี้มีมาแต่โบราณและมีอยู่หลายชาติ

ในอินเดียมีวรรณกรรมประเภทกาพย์หรือกาพย์สฤติบุคคลสำคัญเช่นเรื่อง ราชวงศ์ ของกาสิทาส (ประมาณ ค.ศ. 500-600) กล่าวสรรเสริญพระรามพร้อมทั้งบรรพบุรุษและผู้สืบเชื้อสายลงมา เรื่อง โนสิขจริต ของศรีหรรษะ (ประมาณปลายศตวรรษที่ 12) เป็นเรื่องของพระนล กษัตริย์แห่งนิสิธ นอกจากนี้ยังมีมหากาพย์หรือมหากาพย์ นวลสาหงกจริต ของปัทมคุปต์ (ประมาณ ค.ศ. 1000) เป็นเรื่องสรรเสริญพระจริยาวัตรของพระเจ้านวลสาหงกหรือพระเจ้าสินธุราชแห่งมาสวะ¹ วรรณคดีสันสกฤตที่รู้จักกันทั่วโลกคือ

---

¹ Arthur Macdonell, A History of Sanskrit Literature (Delhi: Munshiram Manoharlal, 1972), pp. 328-332.

รามายณะ * ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นอาทิตยพจน์หรือกาพย์เรื่องแรกของอินเดียอันมีลักษณะเป็นเรื่องราว
สรรเสริญวีรบุรุษ² อีกนัยหนึ่งเรียกว่าหนังสือประเภทอิทาสคือเรื่องเล่าที่แสดงตำนาน
วีรบุรุษที่มีอยู่จริง ท่อมาได้แก่กึ่งเติมจนวีรบุรุษกลายเป็นเทพเจ้า³ ตัวอย่างการพรรณนา
คุณของพระราม กวีศรีวิชัยวงศ์แห่งอโยธยาก่อนหน้าว่า

Firm as Himalaya's snowy steep,
Unfathomed like the mighty deep ;
The peer of Vishnu's power and might,
And lovely as the Lord of Night ;
Patient as Earth, but, roused to ire,
Fierce as the world-destroying fire ;
In bounty like the Lord of Gold
And justice self in human mould⁴

* ปีที่แต่งรามายณะนั้นสันนิษฐานว่าส่วนเดิมคือกาพย์ที่ 2-6 แต่งประมาณกลาง
ศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสต์ศักราช ส่วนที่เดิมคือกาพย์ที่ 1 และ 7 แต่งประมาณศตวรรษที่ 2
ก่อนคริสต์ศักราช - คริสต์ศักราชที่ 2 (A.A. Macdonell, "Ramayana,"

Encyclopaedia of Religion and Ethics, p. 576).

² Maurice Winternitz, A History of Indian Literature,
Vol. 1 (Calcutta: university of Calcutta, 1927), p. 475.

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บทกวีแห่งรามเกียรติ์
(พระนคร. ศิลปบรรณาการ, 2513), หน้า 176-177.

⁴ R.T.H. Griffith (trans.), The Ramayan of Valmiki
(London: Trubner and Co., 1870), pp. 7-8.

ข้อความนี้สรรเสริญพระรามว่ามีความมั่นคงสูงเขาหิมพานต์ ลีกลึงงนไม่อาจหยั่ง
ไต่ราวกับมหาสมุทร มีอำนาจราวกับพระวิษณุ งดงามราวกับพระจันทร์ ออกทนต์เหมือน
แผ่นดิน เวสาลีกรรชุกไฟบรรลัยกัลป์ โอบอ้อมเหมือนท่าวกุเวร และยุติธรรมต่อวง
มนุษย์ การพรรณาน่าองนี้เหมือนกับในวรรณกรรมประเภทยอดเยี่ยมของไทย เช่นกวี
สมัยอยุธยาตอนต้นกล่าวถึงพระคุณสมภารของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า

พระทรปรทศยาคพิวง	พระกรรณ
พระหฤทยทนมสินธุ	ชยวฑริง
พระทรงเสขณัน	พระพิศม
พระภคยไกรกลึงกง	แผ่นดินร
พระทรงชรรมิหรแม	พระขรรุม
พระแควนกลไกรสร	แควนกลสา
พระญาณพางพนนแสง	แสงอรอม เรืองแษ
พระกษมาเสมอหลา	สี่แค้น 5

ในประเทศเขมรมีวรรณกรรมชื่อ "สเบ็กอังกอรวา" หรือเรื่องการสร้างนครวัด
เรื่องเดิมมีมาแต่ 391 ปีก่อนคริสต์ศักราชและมีการนำมาเรียบเรียงใหม่โดยไมทราในปีที่
เรียบเรียงแต่พิจารณาจากคัมภีร์ไบเบิลันเห็นว่า เป็นภาษาเก่า⁶ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระ

⁵ ลิลิตยวนพ่าย (พระนคร: องค์การค้ำของครูสภา, 2512), หน้า 10.

⁶ J. Moura (trans.), "Le Poème de Nocor-Vat,"

Lpoek Angkor Vat (Paris: Association Culturelle, 1985), p. 114.

ไบอ้อนราวกับมีชีวิตและมีรูปคนกำลังฟ้องว่าด้วย การพรรณนาความงดงามของสถานที่เป็น การแสดงบุญบารมีของผู้เป็นเจ้าของสถานที่นั้น

การสรรเสริญเกียรติบุคคลเป็นที่นิยมทั่วไปในหลายชาติ วรรณกรรมประเภทนี้ มักใช้ภาษาที่งดงาม เนื้อเรื่องคัดเลือกแต่สิ่งที่ดีมากกว่า บุคคลที่สรรเสริญมักเป็นวีรบุรุษ ของกลุ่มชนนั้น ๆ โดยเฉพาะหัวหน้าของกลุ่มชนซึ่งมีภารกิจหน้าที่เด่นชัดจะได้รับการยกย่อง มากกว่าผู้อื่น

กำเนิดวรรณกรรมยอพระเกียรติในประเทศไทย

วรรณกรรมยอพระเกียรติของไทยในระยะแรกไม่มีแบบแผนที่แน่นอน การกล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์เป็นส่วนหนึ่งของการบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นและแทรก อยู่เป็นระยะ ๆ ในการบันทึกนั้น มีหลักฐานตั้งแต่สมัยสุโขทัยจากจารึกหลายหลักเช่นจารึก หลักที่ 1 (จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช) กล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงมหาราชในทำนองชื่นชมพระราชาจริยาวัตรหลายตอนดังนี้

. . . เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมือง
สุโขทัยนี้ดี ไฉน
มีปลาในนามีขาว เจ้าเมืองบ่เอางกอบใน
ไพร่ สู่ทางเพ
อุญจวิฎไปค้า ช้มาไปขาย ไครจักไครค้าข้าง
ค้า ไคร
จักไครค้ามา ค้า ไครจักไครค้าเงือนค้าทองคำ
ไพร่ฟ้าหน้าใส⁹

⁹ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2521),
หน้า 18.

. . . พ่อขุนพระรามคำแหงนั้น หา
เป็นท้าวเป็นพระยา แก่ไทยทั้งหลาย หาเป็น
ครูอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลายให้
บูชารัตนธรรมา แต่คนอันมีในเมืองไทย ห้วย
รุกขยทลวิก ห้วยแกงวทวยหาญ ห้วยและ
ห้วยแรง หากนจักเสมอมิได้ อาจปราบฝูงซา
เส็ก มีเมืองทวาทงหลาย ¹⁰

จารึกหลักที่ 5 (จารึกวัดป่ามะม่วง) กล่าวสรรเสริญพระมหาธรรมราชาลิไทยว่า

.....ถึง
ทงายจึงสมมคิชนช่อศรีวิชัย-
งศรามมหาธรรมราชาธิราช เสวย
ราชย์ชอบทวยทศพิชราชธรรม
บูรพานีแก่ไพร่สาชาไทย ¹¹

จารึกหลักที่ 8 (จารึกเขาสุนทรูญ) กล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระมหาธรรมราชา
ลิไทยเช่นกันว่า

..... พระยาศรีสุรยพงค์มหา
ธรรมราชาธิราชเอาพลไปปราบยั้งนำ
.. บูรีไท่สิ้นไค่ทงยั้งคะวันออกเขค..
... ยั้งพระสังกรอกสิ้น ¹²

การกล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระมหาธรรมราชาลิไทยเป็นส่วนหนึ่งของท้าวทันทักเวียง
รายนเหมือนกัจารึกของเขมร เนื้อความทางตอนแสดังความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าแผ่นดิน
การเขียนเป็นแบบสรรเสริญพระเกียรติ ได้รับยกย่องว่ามีคุณค่าทางวรรณคดีด้วย ¹³ จารึก

¹¹ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1, หน้า ๖2.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

¹³ George Coedès, Littérature Cambodgienne dans Indochine
(Paris: Exposition Coloniale Internationale de Paris, 1931), p.180.

ทั้งกล่าวนี้เช่นจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 พบในประเทศไทย 4 หลักคือจารึกปราสาท จารึกค่านประคำ จารึกพิมายและจารึกปราสาทเขาเมียนโคจ จารึก 4 หลักนี้ด้านที่ 1 มีข้อความเหมือนกันคือขึ้นต้นด้วยการแสดงความนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าแล้วกล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันว่าเป็นพระราชาที่ทรงพระปรีชาสามารถในการรบจนเป็นที่เกรงขามแก่ศัตรูทั้งหลายที่อยู่ใกล้เคียง เป็นผู้สร้างมกุฏกามเทพ มีเมตตาธรรมเป็นที่รักใคร่ของประชาชนทั่วไป แม้ศัตรูก็ยังนับถือ พระองค์ทรงนำความรุ่งเรืองมาสู่อาณาจักร ชักความอศอยากและโรคร้ายไข้เจ็บของประชาชน นับว่าไ้ทรงชกตียุคได้ เป็นกัทรุคยอย่างแท้จริง จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จารึกทวยอักษรขอม เป็นโคลงภาษาสันสกฤต ทั้งตัวอย่างจากจารึกปราสาทว่า

อาสาบุญอุปศุทธิ ธร ฌินทร วรมม
 ชาโคชยาทิกุญเรศุวรยา
 นิศุเศษราชนุยสีโรวคัส
 ปรมุยกุร ทิศุศุศุศุศุศุศุศุศุ

เทวาคุมชศุทธิชยวรมมเทว:
 เวทามวโร เกนทุภิราปุทธราชย:
 ปาทามวสุสสยทิสหตุการิ:
 ยศุทธิศุทธิหารา วสุฉางคนาย:

ได้มีพระเจ้าแผ่นดินนามว่า ศรีชัยวรมัน ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าศรีพินทรวรมัน ผู้ประสูติที่เจ้าหญิงแห่งเมืองชยาทิกุญระ ผู้ได้รับราชสมบัติเพราะพระจันทร์อันยอกเยยมบนท้องฟ้า คือ พระเวท

พระองค์ผู้มีพระบาทเหมือนดอกบัว เป็นเครื่องประดับเหนือเศียรของพระราชาทั้งหมด ผู้มีศัตรูอันพระองค์ทรงชนะแล้ว ในสงคราม ไ้รับแล้ว ซึ่งสครีคือแผ่นดิน ผู้นำไปซึ่งเกียรติของพระองค์ ผู้มีวิเศษ คือคุณความดีเป็นเครื่องประดับ¹⁴

ธรรมเนียมการจารึกถึง กษัตริย์ ในทำนองเดียวกันนี้คงมีอิทธิพลต่อจารึกของไทย ด้วยอารยธรรมขอมได้แพร่กระจายไปทั่วบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยพร้อม ๆ กับการยอมรับนับถือพุทธศาสนา

¹⁴ กรมศิลปากร, จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากรพิมพ์, 2528), หน้า 11, 14.

นอกจากหลักฐานสมัยสุโขทัยซึ่งได้จากจารึกแล้ว ในระยะแรก ๆ ที่กรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานีมีวรรณกรรมที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในเชิงยกย่องอยู่เป็นส่วนใหญ่ของงานใต้ถ้อย โครงการ แข่งน้ำ แม้ไม่ได้มีจุดประสงค์จะยกพระเกียรติโดยตรง แต่ก็ถือว่าเป็นการ แสดงพระบรมเดชานุภาพให้ประจักษ์แก่สังคม เนื้อหาที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์เป็นการ อ่างพระราชอำนาจและหน้าที่ ตัวอย่างเช่น

. . . สมเด็จพระรามาศิบัติ ศรีสินเทรมหา จักรพรรดิศรี ราชาศิราช
 ทานมีอำนาจมีบุญ คุนอเนกา อันอาไศรยรม และอาจชมจัก หัก
 กิ่งข่าอาจถอนควนพหุชานุภาพ ¹⁵

พระมหากษัตริย์ทรง มีบุญญาธิการ พระบารมียิ่งใหญ่แก่ผู้ศรัทธา เช่น

. . . เขาผู้ชื่อ ชื่อไครใจศุค ขนดเกียงกาย วายพระผู้สาคสิท
 หวานแควนมีทสอก หอกคั้นเค้าเทาทก หงกเท้าไ้ไปมิหันหาย หวาย
 ระงมระงม ยมพนาสงากไป ไสนรคปดาบปล้นคั้นหลวง ¹⁶

พระบารมียิ่งใหญ่แห่งรักรักดี เช่น

ไครชื่อเจ้าเทิมนาง
 มีงเมืองบุญศักดิ์แพร
 ไครชื่อวางทวายทอง
 เพิ่มช่างมาแฉ้ววทวาย
 ไครชื่อฟ้าสองยาวเรงยีน
 เพรงรัตนพรายพรรมยีน
 ไครชื่อสินเพทรา
 เติมเขาหมื่นมหาไชย
 ไครชื่อไครรักเจ้ายงยศ ¹⁷

¹⁵ ประกาศแข่งน้ำโคลงท่า (พระนคร: ศรีเมืองการพิมพ์, 2512, หน้า ๘.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

โครงการแข่งน้ำนั้นนักประวัติศาสตร์บางคนกล่าวว่กลุ่มชนชาวไทยใช้ในพิธีต้อนรับพระพิพัฒน์สัตยามาก่อนที่จะสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี¹⁸ แต่ไม่ว่าจะแต่งมาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาและใช้มาก่อนหน้านั้นหรือไม่ก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยอยุธยารัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ปรากฏหลักฐานว่าวรรณกรรมที่กล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์มีลักษณะไม่เป็นแบบแผน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าไม่ได้เป็นงานที่มีจุดประสงค์จะแสดงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ไทยตรง

ความจริงการชื่นชมพระราชาจริยาวัตรในพระมหากษัตริย์เป็นเรื่องธรรมดาของผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทหรือผู้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ มีหลักฐานว่าคนไทยรู้จักการยกพระเกียรติโดยทางมุขปาฐะมานานแล้ว จากเรื่องลิลิตพระลอซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งราว พ.ศ. 1991-2026¹⁹ แต่เรื่องของ "ขุนลอ" เป็นนิยายเก่าแก่ก่อนหน้านั้น ตั้งแต่สังคมไทยยังมีลักษณะเป็นนครใหญ่่น้อยเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน²⁰ ในเรื่องมีวิชัยสรร เสริญพระลोकษัตริย์หนุ่มแห่งเมืองแมนสรวงโดยการขับลำนำเล่าขาน ดังลิลิตว่า

ขับข่อยยอราชเทียร	ทุกเมือง
ภญาเส้าพระลอเสื่อง	ทั่วหงา. . . 21

¹⁸ จิตร ภูมิศักดิ์, โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยสมัยน้ำเจ้าพระยา (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2524), หน้า 89.

¹⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำนำ," ลิลิตพระลอ (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510), หน้า ฉ.

²⁰ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 77.

²¹ ลิลิตพระลอ (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510), หน้า 6.

น้ำเสียงของถ้อยคำที่กล่าวถึงการยอเกียรติทางมุขปาฐะไม่บังบอกว่าเป็นของแปลก
ทางฝ่ายเมืองสรองก็ใช้วิธีเดียวกันในการสรรเสริญพระเพื่อนพระแพงคือ

. . . สรรเสริญสองโงมศรี ท้าวพระระตอ ขันชอยยอศอ้าง ²²

ในสังคมของไทยงานที่มีจุดประสงค์ยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์โดยตรงอาจเริ่ม
ที่มุขปาฐะก่อน อาจมีมาตั้งแต่ก่อนสถาปนาเมืองหลวงที่สุโขทัยคือสมัยที่ยังเป็นเมืองใหญ่น้อย
ปกครองกันเอง เห็นร่องรอยได้จากเรื่องพระสอทั้งกล่าว การสรรเสริญโดยมุขปาฐะนี้
อาจควบคุมมาจากการกล่าวถึงพระเกียรติคุณเป็นบางส่วนในงานที่เป็นสายลักษณะอย่างที่ปรากฏ
ในจารึกหรือโครงการแข่งขัน

งานที่ผู้แต่งมีจุดประสงค์ให้เป็นเรื่องยอพระเกียรติโดยตรงปรากฏเป็นสายลักษณะ
อักษรเรื่องแรกคือโคลงยวนพ่าย เนื้อเรื่องสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ทรงมีชัย
ชนะแก่พระเจ้ากัโศกราชแห่งเชียงใหม่ สันนิษฐานว่าแต่งระหว่างสมัยสมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ²³ วรรณกรรมเรื่องนี้มีแบบแผนเป็นการยอพระ
เกียรติโดยตรง ทว่ามีจุดประสงค์แน่นอนจึงกล่าวไว้ตอนต้นเรื่องว่า

ไช่แรงซำรู้กล่าว	กลบท นอกพ้อ
อัสน์เบญไญเยาว	ยั้งดู
จักแสงพระยหรือ	ถึงถวย ไส้แซ
นักปราชญ์โคเรืองรุ	ช่วยชาญ
ไคฉิกเชอญช่วยรือ	รอนเสีย
โคชอมกาสเชอญเกสา	กล่าวเขา

²² ลิลิตพระตอ, หน้า 10.

²³ พ. ๗ ประมวลุมารค, กำสรวลศรียปราชญ์นิราศรินทร์ (นครหลวงฯ: แพร่
พิทยา, 2515), หน้า 362.

พยุหะพระพิเพ็ญ	สุเมสาณ
ขุงพระยศพระเจาเรอง	รอยกัลป
สารสยามภาคพรอง	บุรุษานเท น้ญา
คือคุณาสาสวรรค	ชอชอย
เบญญาพิสงแสงทอง	เทอมกรยที พะญา
คือคูใหม่แสรวอย	กิงกลาง
เบญสรอยโสภิกพัน	อุปรมา
โลรมสรวงสิริธิวางค	เวียไว
หงคงคูกัลป	ยินโยค
หายแผนดินฟ้าใหม่	อญาหาย
ชอยาแรมโรครอน	อยามิ หนงเสย
ชอยารสายพิชน	นาสมวย
ชอยสิ่งศรีส	ศชสาณ เสงายแษ
แรงร่ายศไททวย	ทรทรน 24

ชื่อ "ยวนพ่าย" เข้าใจว่าคงมาตั้งถิ่นภายหลังไทยจับเอาคำว่า "ยวนพ่าย" ซึ่งปรากฏอยู่ในโคลงหงายแห่งมาเป็นชื่อเรื่อง คั่นกับทิวเขียนเรียกหนังสือเล่มนี้ว่า "โคลงยอพระเกียรติพระเจ้าช้างเผือก" ในเรื่องยวนพ่ายทิวใจคำว่า "ยอ" เมื่อกล่าวถึงการสรรเสริญพระเกียรติคุณเช่น

ถนักรียสุวราชเรอง	รศธรรม
บรรหารยศยอยวน	พ่ายฟ้า 25

คำว่า "ยอ" คงเป็นที่นิยมใช้กันอยู่ในขณะนั้น โดยเฉพาะคู่กับคำว่า "ยศ" ดังปรากฏอยู่ในเรื่องสิริกษระล่อทวยว่า

²⁴ สิริกษระล่อทวย (นครหลวงฯ: องค์กรการค้าของกรุงเทพฯ, 2515), หน้า 16-17.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

เสียมฤาเสียมเส้าอั้ง
เสียมยอทยอยศโคร

อันโต พิเอย
ทัวหง่า 26

วรรณกรรมของพระเกี้ยว คีที่ เป็นแบบแผนปรากฏเป็นฉายลักษณ์อักษรครั้งแรก สมัยอยุธยาตอนต้น รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ระยะเวลาดังกล่าวอยู่ระหว่างหลังศึกเชียงขึ้นถึงปราบเชียงใหม่ได้ราวปลายประมาณ พ.ศ. 2017-2050 ก่อนมาถึงสมัยอยุธยาตอนกลางมีวรรณกรรมของพระเกี้ยว คีที่เป็นแบบแผนอีก 2 เรื่อง คือ นิทานเสียมพระเกี้ยว กสิมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และ โคลงเสียมพระเกี้ยว กสิมเด็จพระนารายณ์มหาราช หลังจากนั้นไม่ปรากฏว่าสมัยอยุธยา มีวรรณกรรมของพระเกี้ยว คีที่เป็นแบบแผนอีกจนถึงสมัยธนบุรี อย่างไรก็ตาม การกล่าวถึงพระเกี้ยว คีของพระมหากษัตริย์แพร่อยู่ในวรรณกรรมที่มีจุดประสงค์อื่นก็มีอยู่ควบคู่กันไป เช่น แก้วสรวลโคลง คำนิมิต รายสกุที และ โคลงชมบ้านเมือง ชนกัน เรื่อง เนื้อหาความสกุทีพระมหากษัตริย์และชมความรุ่งเรืองของกรุงที่ทำให้อาณาจักรอันแรงกล้าตั้งค้ำอยู่ใน

ศรีสิทธิวิชัยวรรณ	นครหลวง	โคกพรหมรังสรรค์	สวรรคตแห่งแก้ว
แย้มพื้นแผ่นดินสุชา	มหาพิศนกกพ	นพรัตนราชธานี	บุรีรมย์เมืองมิ่ง
ราเมศร ไทท้าวทอง	แดงเอง		แจ้วแสง
อยุธยาชยงฟ้า	สงคิน	แสงดา	
อำนาจบุญพร่งพระ	ท้อเกือ		
เจตียดออินทร	ปราสาท		
โนทานทองแจ้วเนื้อ	นลกโสรม	27	

²⁶ ลิลิตพระลอ (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510), หน้า 8.

²⁷ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์, ประวัติและโคลงบทสรวลศรีปราสาท (พระนคร: สิงปาวรรณาคาร, 2513), หน้า 23.

โคลงนิราศนครสวรรค์ พระศรีมหาโพธิ์แก้วในสมเด็จพะนารายณ์มหาราช
ก่อนต้นแก้วสุทนต์มเด็จพระนารายณ์มหาราชและชมกรุงศรีอยุธยาว่ารุ่งเรืองเพราะพระ
นารายณ์

สมภารสมโพธิ์เกล้า	คดีสินธุ์
เสด็จทำรงขจรฉัตร	เฟื่องฟ้า
คชสารยอมหลัดฉัตร	ขุย้ง
เป็นถ้ำรงฤทธิอา	เขมพองไฟ
สินทหือพานมา	มารุค
รถเมื่อดองเรืองดู	เปล่งเปลือง
แสนสรพลาทรวูช	ไวแวก
เขมิ่งหมู่โยธาเรือง	รวกระาสงคราม
พิทวิ้งเวียงราชดำ	แมนสรรพ
สุขสมบุรณโศกรวย	เพียบพัน
สมภารพิศาตขรร	มิกราช
จรรโฆพลเพียงชั้น	โยถ้ายาเมรุเอน ²⁸

โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพะเจ้าบรมโกศทรงเป็น
พระอนุชาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระกล่าวถึงพระเกียรติคุณของสมเด็จพระเจ้าท้าย
สระที่ทรงพระปรีชาสามารถชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ได้ว่า

○ วิชาไกลในประเทศแคว้นแขวงจีน	ทำรุตพุทธโถมสรพพิทกชน
ท้อท่าพร้าเตสิงตุสน์แทนเทียบ	บารมีศรีภพลน โสภณแก้วควนสนอง
○ เชิญมาผ่านานน้ำเตทราย	ถึงขอชดอสาสายสาคไว้
ข้ามฉนึ่งหนึ่งสมาธิรายเรียงแทน	บารุงมตุงศก้าให้ โสภณเส่องอกวิวันท ²⁹

²⁸ พ. ๗ ประมวลมารุค (ผู้รวบรวม), นิราศนิทรศาสตร์โคลงและนิราศปลุก
ย้อย (พระนคร: แพรพิทยา, 2513), หน้า 149.

²⁹ "โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์." สุนทรไทยคำ เส้นขุบรงค์, เลขที่ 1 คุ
114 ชั้น 2/5 มีติ 18.

นอกจากวรรณกรรมของพระเถียรคิตีไม่ เป็นแบบแผนและ เป็นแบบแผนแล้ว ยังมี
วรรณกรรมของพระเถียรคิตีประเภทหนึ่งคือแต่งขึ้นเองในโอกาสเฉพาะ ในวาระใด
วาระหนึ่ง มักไม่ยาวนานนัก เช่นบทกล่อมพระบรมมหาราชวังมีทั้งแก่มมียอชญา แก่มมหัทธิชัย
อยู่สำนวนไม่เท่าถึงสมัยนั้น บางบทเข้าใจว่าแต่ง ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง ตัวอย่างเช่น

ทั้งคมสมเด็จบรมเมศ
ท้าวระเทศเชคร แคว้นแสนสำราญ
ทั้งไคเห็นอเรือแพแซ่ฆ้อง
สิ่งสิ้นค่าสารพัดไม่วัตถุเคื่อง
ทุกบานสิ้นพิศพาทย์ไม่วาทเสียว
ขอพระศุภมุสิกาฝ่าหุติ
พระจันทร์วันเพ็ญขึ้นเปล่งแสง
ทรงกลศกหมบทเมฆเมฆา
เคลื่อนศตยลยลอยองสองทวิป
ไคชื่นใจไพร่ฟ้าประชากรม
เหมือนพระองค์ทรงยกศทพิช
ทุกวันคืนรื่นเรียงบรมเทือง
ยามตำนานาคางสงพร่างพรอย
พระพายชายโฉบมาโรยริน

มงกุฎเกษอชญามหาสถาน
พิงพิงสมการทุกบานเมือง
ทั้งสิบสองภาษาไปมาเนื่อง
ไครุ่งเรืองเพราะพระบารมี
เสนาะสำเนียงสังคีตศิเส
พระยุคลินหมื่นมิไพริศา
กระจำจแรงแจ่มจกมทุกทศา
มีทหารดาบพระศศิธร
ทวงบระทานนิรันดร์ประภิศ
สถาพรภูมสวัสดิ์กาทไทย
ทศทิศทั้งสุธาไคอาไครอย
เพราะพระไทยกษัตริย์แผ่นดิน
หมื่นหมื่นมอยเย็นจกม เป็นนิรันดร์
ระวันกลั่นกลางคืนชื่นใจเอย 50

นอกจากบทกล่อมพระบรมมหาราชวังยังมีบทกล่อมพระบาทหลวงในวันเนดิพระชนมพรรษา
ซึ่งพบทั่วไปในปัจจุบัน วรรณกรรมของพระเถียรคิตีประเภทนี้มีขนาดไม่ยาวนานนัก เนื้อหามัก
กล่าวถึงพระบารมีและพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีแก่ราษฎร และมีการถวายพระพรถวาย

ในการศึกษาครั้งนี้จะพิจารณาเฉพาะวรรณกรรมของพระเถียรคิตีขนาดยาวที่มีขุ
มุงหมายขอพระเถียรคิตีโดยทรงความแบบแผนเท่านั้น ทั้งนี้รวมวรรณกรรมของพระเถียรคิตี
แม้แต่งในโอกาสใดโอกาสหนึ่งแก่มิขนาดยาวและมีเนื้อหาทำนองเดียวกับวรรณกรรมขอ
พระเถียรคิตีที่เป็นแบบแผนด้วย

50 "บทมโหรีคำขวัญเฉลิมพระเถียรคิตี." สมุทพริ้ง, เลขที่ 3 ุ่ 114 มัถ 77/1.

วรรณกรรมยอพระเกียรติของไทย

1. วรรณกรรมยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

1.1 ยวนพ่ายโคลงกั้น เรื่องนี้แต่งเมื่อใด ใครเป็นผู้แต่งไม่ปรากฏ เนื้อเรื่องสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โด่งดัง สำนวนภาษาเก่า ความดี ถ้วนของเนื้อเรื่องทำให้สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งในเวลาใกล้ ๆ กับเหตุการณ์ที่กล่าวถึง ผู้แต่งคงเป็นคนใกล้ชิด คงเป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ที่ร่วมรบด้วยจึงพรรณนาองค์พระมหากษัตริย์และเหตุการณ์ได้อย่างละเอียด

ผู้รู้หลายท่านได้แสดงความเห็นเรื่องระยะเวลาที่แต่ง ยวนพ่าย ไว้ต่าง ๆ กัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชาภิเษกเห็นว่าน่าจะแต่งในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปีที่ 2 ซึ่งปีเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โด่งดัง ³¹ พ. ๗ ประมวลพระศานต์น่าจะแต่งในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โด่งดัง ระหว่าง พ.ศ. 2017-2025 เพราะ ยวนพ่าย กล่าวถึงศึกเชียงขึ้นหรือเชียงขี้ซึ่งเกิดใน พ.ศ. 2017 และควรแต่งก่อนการแปลแห่งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2025 เพราะใน ยวนพ่าย กล่าวถึงสรรเสริญพระคุณสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้มากแต่ไม่ให้เอ่ยถึงมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ³² ส่วนนักวิจัย กระแสสินธุ์แสดงความเห็นว่าเรื่อง ยวนพ่าย บ่งว่าไทยให้ชัยชนะเหนือโยนก ความประวัติศาสตร์ระบุว่า พ.ศ. 2058 พระเมืองแก้วถวายทองคำเงินทองแก่พระเจ้าแผ่นดินอยุธยา ยวนพ่าย จึงน่าจะแต่งในระยะนี้ ³³

³¹ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชาภิเษก, "คำอธิบาย," ลิลิตยวนพ่าย (พระนคร: คลังวิทยา, 2512), หน้า ก-ข.

³² พ. ๗ ประมวลพระศานต์, "ประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช," กาสรวดศรีปราชญ์ นิราศนรินทร์ (นครหลวงฯ. แพร่พิทยา, 2515), หน้า 362.

³³ นักวิจัย กระแสสินธุ์, ประมวลวรรณคดีไทยภาคพิเศษยวนพ่ายโคลงกั้น (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2502), หน้า ๖.

ยวนพ่าย เริ่มเรื่องด้วยการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวว่่าสมเด็จพระสมม
โคกรโศกนาถทรงพระราชสมภพจากเทพเจ้า ๑๑ พระองค์ พรรณนาพระคุณสมบัติในคำ
กล่าว ๆ โดยเทียบกับวีรบุรุษในวรรณคดีมากมาย เหตุการณ์ที่สำคัญคือถว้ส่งความกับพระ
เจ้าทีโศกราชแห่งเชียงใหม่ แสดงแนวคิดของผู้แต่งว่่าพระสมมทาสัตริย์สูงส่งถึงแก่การ
เสด็จพระราชสมภพ เปิดเรื่องทีพระคุณสมบัติเป็นการปูพื้นไปสู่อัฒชนะในสงครามซึ่ง
พระเกียรติคุณทีเด่นทีสุท ผู้แต่งให้รายละเอียดเป็นการแสดงให้เห็นว่่าเป็นเรื่องจริงและ
ผู้แต่งจริง

คำประพันธ์ในยวนพ่ายเป็นโคลงสั้น 2,34 บทและร้อย 2 บท โคลงสั้นส่วนใหญ่
เป็นโคลงสั้นบาทกฤษณ มีวิธิขมาสีบ้าง หลายบทเป็นโคลงสั้นเทียบาทสี่มี ๑ คำคือวรรคสุด
ท้ายมี 4 คำเช่นโคลงบทที่ 5 บทที่ 78 บทที่ 102 เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโคลงสั้น
ทรงบทเป็นจำนวนไม่น้อย เห็นได้ว่่าผู้แต่งจงใจแต่งเป็นพิเศษให้แก่ ถลนทมิวิมานเสียบขยาย
หงส์ทองสีดา รักร้อย อักษรสลบ อักษระโศกส ส่วนร้อย 2 บทนั้นอยู่ก่อนเริ่มเรื่องบท
หนึ่งเป็นร้อยสั้น และอยู่ตอนกลาง ๆ อีกบทหนึ่งเป็นร้อยสุภาพ ร้อยบทหลังนี้ไม่ส่งสัมผัส
กับโคลงบทถัดไป การจัดยวนพ่ายเป็นวรรณคดีประเภทกลีกลีจึมน่าจะมีปัญหา เพราะกลีกลี
เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกับโคลงสลับกันไปโดยส่งสัมผัสร้อยกับกลีกลี ร้อยในยวนพ่าย
ก็เป็นคนละชนิดกัน อีกประการหนึ่งสมัยก่อนจัดยวนพ่ายอยู่ในวรรณคดีประเภทโคลง³¹
ค้นฉบับคว้เขียนเรื่องยวนพ่ายจ่าหน้าว่่า "โคลงยลพระเกียรติพระเจ้าข้างเผือก" ท้มา
เรียกกลีกลียวนพ่ายคงเป็นในสมัยหลัง

1.2 ฉันท์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง วรรณกรรมเรื่อง
นี้ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายเพราะไม่เคยพิมพ์ ค้นฉบับเป็นสมุดไทยคำ สั้นรงค์ ตอนต้นมี
ประวัติว่่า "พระมหาราชครู พระบอโรหิตแห่ง คนที่แห่งเสื่อโศ ศรรวมอันเดียวกัน

³¹ "โคลงกลบท วิธิแต่งโคลงกลอน." เล่มที่ 102 สมบัติเทิมของหอสมุด.

เห็นจะแต่งสรรเสริญพระเกียรติสมุทน์ก่อนเสื่อโค เสื่อโคแต่งทีหลังเพราะว่า" 35
 ระบู้ว่าศักดิ์สำเนาในปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศและได้ค้นฉบับมาจากหอพระ
 ศาสตราคม เมื่อพิจารณาภาษาและสำนวนโวหารแล้วน่าเชื่อว่าเป็นหนังสือเก่า ภาษา
 อ่านเข้าใจยากหลายตอน บางตอนสำนวนคล้ายกับสมุทรโฆษคำฉันท์ซึ่งแต่งในสมัยอยุธยา
 เช่นตอนพรรณนาเมือง เป็นต้น

เนื้อเรื่องประกอบด้วยประดามพจน์ ผู้แต่งบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
 และพระมหากษัตริย์ กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสด็จลงมาสมภพเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
 พรรณนาเมือง กล่าววาทรงสร้างวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัด) ที่สำคัญคือพระราชนิธิ
 สมัยราช ทรงพระสุบินก่อนวันกระทำพิธีว่าพระอินทร์และนริวารลงมา หลังจากเสร็จ
 พระราชพิธีแล้วได้พระราชทานทานรอบเมือง ทั้งคันถปัลลภ พระราชทานสักคอกมหา
 ทาน มีการมหรสพ ผู้แต่งสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและกล่าวถึงพระราช
 ปณิธานว่าทรงปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

คำประพันธ์ในเจดิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นฉันทะและมีกาพย์
 ปณ จันท์มี 4 ชนิดคืออินทวิเชียร วสันตคิลก มาสินีและสัทธา จันท์ทั้ง 4 ชนิดนี้
 นิยมใช้แต่งวรรณกรรมคำฉันท์ในระยะแรกของไทย ส่วนกาพย์มี 2 ชนิดคือมัทและ
 สุรางคฉ่างค์ ไม่ปรากฏว่ามีกาพย์ยานี อาจเพราะมีอินทวิเชียรจันท์ซึ่งคล้ายกันแล้วก็ได้

1.3 โคลงเจดิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผู้แต่งคือหลวง
 ศรีมโหสถซึ่งต่อมาเป็นพระศรีมโหสถ ประวัตินี้ของพระศรีมโหสถนั้นไม่มีกล่าวละเอียด
 ulyหมายศักดิ์ินาพลเรือนกล่าวถึงพระศรีมโหสถว่าเป็นตำแหน่งเจ้ากรมแพทยาหน้า 36

³⁵ พระมหาราชครู, "ฉันทะเจดิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง,"
 สมุทไทยคำ เส้นรงค์, เลขที่ 2 กู้ 113 ชั้น 6/4 มัทที่ 11.

³⁶ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1 (พระนคร: องค์การคำของคุรุสภา, 2505),
 หน้า 262.

จดหมายเหตุบาทหลวงเคอซัวซิกกล่าวถึงขุนนางผู้ใหญ่ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินซึ่งมีหน้าที่เป็นแพทย์หลวงด้วย³⁷ พิจารณาจากโคลงก็เห็นว่าพระศรีมโหสถเป็นผู้ใกล้ชิดกรมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นผู้รอบรู้งานเมืองอย่างกว้างขวางและได้โดยเสด็จพระราชดำเนนใกล้ชิดในที่ต่าง ๆ เสมอ ในโคลงนิราศนครสวรรค์ก็กล่าวว่าได้โดยเสด็จไปรับช้างเผือก

โคลงเฉลิมพระเกียรติเรื่องนี้ไม่ปรากฏปีที่แต่ง ต้องสันนิษฐานจากเนื้อเรื่องในเรื่องกล่าวถึงการสร้างพระราชวังที่ลพบุรี คำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัดว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงสร้างพระราชวังนี้เมื่อครองราชย์ได้ 10 ปี³⁸ ดังนั้นเรื่องนี้น่าจะแต่งหลัง พ.ศ. 2209 นอกจากนี้เมื่อคุโคลงบทที่ 14 กับ 15 อ้างถึงการปราบกบฏเมืองสงขลา เจ้าเมืองชื่อพระยาวิไชยศิริ กบฏยึดเขาคมา 38 ปีตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงปราบได้ราบคาบใน พ.ศ. 2223 ต่อมาใน พ.ศ. 2229 เจ้าแขกมิกกะสันตยาเบงมางาได้ร่วมกับเจ้าจาม เจ้าเขมรและเจ้ามลายูก่อการกบฏขึ้น เรื่องนี้ไม่ปรากฏในโคลงเฉลิมพระเกียรติ มีแต่โคลงบทที่ 8 กล่าวว่าเจ้าแขกผู้นี้มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร จึงสันนิษฐานว่าโคลงเรื่องนี้แต่งระหว่างระหว่าง พ.ศ. 2223-2228

เนื้อเรื่องนั้นเริ่มด้วยประณามพจน์ กล่าวถึงการไถ่ช้างเผือก เมืองต่าง ๆ มาอ่อนน้อม ใต้เมืองเชียงใหม่ อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมา สร้างเมืองลพบุรี เสด็จตั้งช้าง ลงท้ายด้วยการขอพรให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพล้วน มี 78 บท ไม่ร้อยโคลง

³⁷ สันต์ ท. โกมลบุตร (ผู้แปล), จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม (พระนคร: ก้าวหน้า, 2506), หน้า 99.

³⁸ คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด (นครหลวงฯ: คลังวิทยา, 2515), หน้า 106, 327.

2. วรรณกรรมยุคพระเกียรติสมัยธนบุรี

2.1 โคลงยกพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เรื่องนี้ไม่มีบทไหว้ครูหรือประพามพจน์ แต่แจ้งชื่อผู้แต่งและเวลาที่แต่งไว้ในบทแรกของเรื่องยกพระเกียรติว่านายสวนมหาคเล็กแต่ง ในปีเถาะ ตรีศก วันอังคาร เดือน 9 ขึ้น 10 ค่ำ จ.ศ. 1133 (พ.ศ. 2314) เป็นปีที่ 4 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี วรรณกรรมในยุคนี้เริ่มให้ความกระจ่างเรื่องผู้แต่งและเวลาที่แต่ง จุดประสงค์ในการแต่งดูได้จากโคลงตอนท้ายว่าแต่งเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและให้ชนรุ่นหลังได้ทราบพระเกียรติยศ

หลังจากแจ้งชื่อผู้แต่ง วันเดือนปีที่แต่งแล้วกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกทัพจากธนบุรีมายังธนบุรี สรรเสริญว่าพระองค์เสด็จมาช่วยชีวิตประชาราษฎร์ มีเนนนั้นจะล้มตายกันเป็นจำนวนมาก พระราชทานอาหาร ทรงทะนุบำรุงพระศาสนา ทรงสถาปนาธนบุรีเป็นเมืองหลวง เมืองซึ่งทรุคโทรมถึงกับรุ่งเรือง พรรณาเมืองว่าที่คังคิ ประกอบด้วยพระราชวัง นวน โรงอาวช โรงช่างม้า ศาสตคตินคิ โรงหมอ พระคลังสมบัติ ท้องพระโรง ทิมคาบ บ้อม ค่ายหอรบ ทุกสิ่งงดงามราวพระวิษณุกรรมสร้างถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ต่อจากนั้นพรรณนาว่ามีช้างเผือก ม้าแก้วอยู่ใต้พระบารมี พระมเหสีฝ่ายขวาฝ่ายซ้าย พระสนมซึ่งเป็นเชื้อสายของเมืองขึ้น ล้วนแต่งงดงาม ภายในพระราชฐานมีแต่ความเกษมสุข มีนางในจับระบำ มโหรีบำเรอ ฝ่ายขุนนางก็ชำนาญในราชกิจทั้งสมุททศานโหม สรเทศนายก จตุสดมภ์ อาสาทกเหล่า มหาคเล็ก ทำรวรด่าวถึงนิกองคัรรมและฟ้าทงหะแห่งกัมพูชามาขอพึ่ง นอกจากนี้ยังมีชวา มลายู จีน ขอนันคา มาทิกท้อ สาวและมอญมาสาวมิภักดิ์ พระเกียรติยศแผ่ไปทุกทิศไม่มีใครอาจแข่งได้ ทำศึกกับ นครราชสีมา นครศรีธรรมราช ปราบสวางคบุรี ปูนบำเหน็จทหาร เช่น โปศไท้ไปครองเมืองต่าง ๆ ไ้แก่ เจ้าคาราครองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาอนุชิตครองพิบูลโลก เจ้าพระยาพิชัยครองสวรรคโลก เจ้าพระยาอนุรักษ์ครองนครสวรรค เจ้าพระยาสรคร์ครองเมืองสรคร์ เจ้าเมืองทั้งแปดทิศถวายดอกไม้ทองเงิน เช่น พระยาคานี กรุงศรีสัตนาคนหุต พรรณาการประสงออาวชในการสมโภชพระนครใหม่ การต่อสู้ป้องกันตัวคือมวยและมีมวยหญิงด้วย ตอนท้ายกวีขอพรพระรัตนตรัยและเทพเจ้าให้คุ้มครองสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและแสดงจุดประสงค์ในการแต่ง

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพล้วน จำนวน 85 บท ไม่ร้อยโคลง

โคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติที่แต่งในสมัยธนบุรีเพียงเรื่องเดียวเท่าที่พบในขณะนี้ นับเป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติที่สำคัญ นอกจากจะแสดงเรื่องราวของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวของกรุงธนบุรีแล้วยังสะท้อนให้เห็นความรู้สึกนึกคิดซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของคนสมัยธนบุรีที่มีต่อองค์พระมหากษัตริย์ได้อย่างชัดเจน

3. วรรณกรรมยอพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์

3.1 โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ผู้แต่งโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกใช้ชื่อว่า ข่านีโวหาร ซึ่งเป็นราชทินนาม บรรดาศักดิ์มีทั้ง หมื่น ชุน พระ กรมหมื่นพิทยาดงกรพทรงวิจารณ์ว่าบรรดาศักดิ์ของผู้ที่แต่งโคลงสรรเสริญพระเกียรตินี้คงจะเป็น "พระ" เพราะดูจากกระที่ผู้โคลงข้างต้นว่า สรวม พระ ข่านี โวหาร ถ้าไม่นำ พระ กับ ข่านีโวหาร ก่อกันแล้วก็ไม่มีความหมายอะไร³⁹ พระข่านีโวหารมีชีวิตอยู่ครั้งใด แต่งโคลงเรื่องนี้เมื่อไรก็ไม่ทราบ อ่านดูแล้วเห็นว่าน่าจะแต่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั่นเอง เพราะพรรณานเหตุการณ์เหมือนคนที่เห็นกับตา บางแห่งแต่งตามลักษณะโคลงที่ใช้กันครั้งกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งไม่เคร่งรูปฉันทลักษณ์ ดูจากเนื้อเรื่องกล่าวถึงการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) ดังนั้นเรื่องนี้น่าจะแต่งหลัง พ.ศ. 2331

กวีเริ่มเรื่องด้วยการสรรเสริญพระเกียรติว่าทรงฤทธิ ทรงคุณ ทรงทศพิชราชธรรม ความเป็นความว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกครั้งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ได้เสด็จไปปราบเขมรกรุงธนบุรีเกือบร้อย ปี ประชาชนทุกชั้นยากจึงเสด็จลงมาปราบจางจาง วันเสาร์ แรม 9 ค่ำ ปีชวด

³⁹ กรมหมื่นพิทยาดงกรพ, "คำนำ," โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2470), หน้า ข. (พิมพ์ในงานปลงศพ นายเทียนตอก เขาวนชาติ ปีเถาะ พ.ศ. 2470).

เสด็จถึงกรุงธนบุรี พระเจ้าหน่านเชอและหลวงสรวิชิตเป็นกำลังในการปราบจลาจล ทรงปูนบำเหน็จไพร่พลผู้จงรักภักดี ให้ไปสร้างเมืองโพธิ์สัคว์ น่าน แพร่ สุโขทัย จันทบุรี ทรายคและสงขลา ทรงชำระโทษผู้กระทำผิด ปราบดาภิเษกและทรงสถาปนากรุงเทพ ฯ เป็นราชธานี ได้ช้างเผือก มา พรรณนาสถานที่ต่าง ๆ ที่สร้างใหม่ พระที่นั่ง พระปรัศว์ ห้องพระโรง ที่นั่งเขียน หอพระปริศน มีพระสงฆ์มาสวด คสังแสง พระคลังศุภรัตน์ โรงช้างม้า ถนนเรือพระที่นั่ง ป้อมปราการ สะพานช้าง เทวสถาน เสาชิงช้า หักเมือง บ้านค้าต่าง ๆ พรรณนาวัดพระแก้วมรกต ที่พระระเบียงมีภาพวาดเรื่องรามเกียรติ์ กล่าวถึงหอระฆัง หอพระมนเทียร ธรรมที่ไว้พระโคธิปฏิฏก การสมโภชพระแก้วมรกต มีมหรสพต่าง ๆ เช่น ฉะกรวียง อนิรุทธ โขนคอนทนมานสัทท้าวมหาชมพู หุ่นไทยหุ่นจีน ฉวนทก โมงครุ่ม ระเบง ฉะครชาตรี ดอท้วง ทดคะเมน มวย กระบี่กระบอง หึงทานกัศปฤกษ์ ทดคำมีหนังใหญ่ จุกคอกไม้ไฟ หึงเมืองมีแต่ความรื่นรมย์ กล่าวถึงความมั่งคั่งของกรุงรัตนโกสินทร์ มีเรือสำเภามาค้ามามากมาย แม้เหตุการณ์ไม่สำคัญนักแต่เป็นของแปลกซึ่งกวีเห็นว่าเป็นการเพิ่มพูนพระบารมีกษัตริย์มากว่าไว้คือพรานป่าตกเนื้อเผือกได้นำมาถวาย เรียกว่าพญาเนื้อเผือก กล่าวถึงการสร้างวัดโพธิ์ สร้างพระบวรราชวัง ยอพระเกียรติเรื่องทรงทะนุบำรุงพระศาสนา ทอนท้ายขอพรพระรัตนตรัยและเทพเจ้าให้มาคุ้มครองรักษาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ ประกอบด้วยโคลงกระทู้ 13 บท ท่อด้วยโคลงสี่สุภาพ ธรรมทวีก 121 บท ทั้งหมดรวมเป็น 134 บท ไม่ร้อยโคลง

3.2 โคลงปราบดาภิเษกยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์โคลงเรื่องนี้เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ไม่ทราบว่าทรงพระราชนิพนธ์ในปีใด สันนิษฐานว่าเป็นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั่นเอง คุโคลงบทที่ 152 กล่าวถึงโปรตุเกสเข้ามาเจริญไมตรี ดังนั้นเรื่องนี้จะไม่ควรจะแต่งก่อน พ.ศ. 2361

กวีเริ่มเรื่องด้วยบทสรรเสริญพระเกียรติว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระบารมี ทรงได้ช้างเผือกสามช้าง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล การค้าเจริญ ประชาชนเป็นสุข ต่อจากนั้นกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เกิด

กบฏ มี "กาคามห้อย" ปรามไต้เพาระพระบารมี พระมณาราชราชพิธิบรมราชาภิเษกอย่าง
ละเอียก ทั้งกรมพระราชวังบวร มอญมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โปรท ๗ ให้สร้างเมืองใหม่
ใหม่อยู่ โปรทูกเส่งทูตมาเจริญไมตรี กล่าวถึงการเสด็จเสียบพระนคร ทอนท้ายเป็นการ
ถวายพระพรพระมหากษัตริย์

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ มีรายชั้นต้นและสงท้าย และต่อด้วยโคลงสงท้ายอีก 2 บท

3.3 โคลงชั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วรรณกรรมยอพระเกียรติเรื่องนี้พระยาทรงเป็นผู้แต่ง พระยาทรงผู้นี้ เป็นกวีมีชื่อเสียง
มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีผลงานหลายเรื่องด้วยกัน ถนัดโคลง
มากกว่าคำประพันธ์ชนิดอื่น⁴⁰ ในโคลงชั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน
ภาลัย พระยาทรงบอกไว้ท้ายเรื่องว่า แต่งเมื่อปีชวด จ.ศ. 1180 (พ.ศ. 2361) ใช้เวลาใน
การแต่ง 7 เดือน 13 วัน

เนื้อเรื่องชั้นต้นด้วยการสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่ามีพระบรม
เชษฐาภาพ หมายเมืองมาอ่อนน้อม มีช้างเผือกมาสู่พระบารมีมากมาย ประชาชนอยู่เป็นสุข ต่อ
จากนั้นพระมณาราชราชวัง ปราสาทราชมนเทียร พระปรัศว์ ทิมคาบ เก่งจีน สุทยานอันน่า
รื่นรมย์ด้วยไม้และนกกานักษนิค สระน้ำใสเย็นสำหรับดอยเรือเล่นสักรวาคอกสร้อย โรงละคร โรง
ช้างม้า ศาลาอาสภักษ์ โรงแสง พระคลัง ปืนใหญ่ชื่อนางพญากานีและนารายณ์ราชสังหาร มี
ทหารฝรั่งรักษา พระมณการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กล่าวถึงเทวสถาน ยุงนางมีข้าว
เต็ม หอกทองไว้คู่ข้าศึก ป้อมปราการมั่นคง บรรดาทหารถวายมือ มีอาสาบมอญ สาว แซก จีน
ญวน พระราชพิธิโสกันต์พระราชโอรสคือเจ้าฟ้ามงกุฎ พระมณาราชราชพิธิสิบสองเดือน เริ่มแต่
เดือนห้าคเชนทริศวันนาค เดือนหกจรตพระนังคัลแรกนาควิญ เดือนเจ็ดเคมทะ เดือนแปดเข้า
พรรษา เดือนเก้าพรุศศาสตร์ เดือนสิบสารท เดือนสิบเอ็ดอาสาบมอญ เดือนสิบสองจองเปริยง

⁴⁰ สมเด็จพระยาทรงราชานุภาพ, "คำนำ," โคลงชั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2467), หน้า ข. (พิมพ์ในงานพระ
ราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงนั่ง เมื่อปีชวท พ.ศ. 2467).

เดือนอ้ายศรีขิมปวาย เดือนยี่กว่าหว่าง เดือนสามชานยเทาะห์ เดือนสี่สัมพัจนันท์ กวี
สรรเสริญว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงกระทำตามโบราณกษัตริย์เพื่อความสงบสุข
สวัสดิมงคลแก่บ้านเมือง ต่อจากนั้นกล่าวถึงพระคุณสมบัติในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ว่าทรงรอบรู้ศิลปศาสตร์ทั้งมวล เทียบพระคุณสมบัตินั้นกับเทพต่าง ๆ เช่น พระพรหม พระอินทร์
พระอาทิตย์ พระจันทร์ มีพระปรีชาสามารถทางการสงครามและทรงมีทหารที่จงรักภักดี ไม่มี
ใครแข่งพระบารมีได้ ถ้าป็นมาค้าขายเมืองนั้น บ้านเมืองอื่นเจริญไม่เทียบเท่า นอกจากนี้
ทรงทะนุบำรุงราษฎร เสด็จพระราชสมภพมาเพื่อดับทุกข์เพิ่มสุขแก่ไพร่ฟ้า เทียบพระองค์กับบุคคล
ผู้สูงส่ง เช่น ทรงสร้างกรุงเทพฯ เป็นสวรรค์ราวกับพระหิเว มีพระปรีชาสามารถทางการรบราว
กับพระอินทร์ จำเริญพระเมตตาการราวกับพระพรหม ทรงขรรจราวกับพระโพธิสัตว์ มุ่งนิพพานราว
กับพระเมตไตรย ทอนท้ายกวีขอให้เทพเจ้าคุ้มครององค์พระมหากษัตริย์ ระบุว่าทั้งเรื่องนี้เป็น
ถวายเป็นการสนองพระมหากษัตริย์ และอธิษฐานให้โคลงต้นเดิมพระเกียรติเรื่องนี้คงอยู่ตลอดไป

คำประพันธ์เป็นโคลงต้นบาทถุญชร 478 บท มีรายชั้นต้น 1 บทและลงท้ายอีก 1 บท

3.4 กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่องนี้นายมีมหาคเล็ก บุตรพระโหราธิบดีแห่งทุ่งเถา ๓ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏความตอนท้ายเรื่องว่าทุ่งเถา ๓ ถวายในวันพฤหัสบดี เดือน ๖ พ.ศ.
1195 ปีมะเส็ง (พ.ศ. 2376) โคลงท้ายเรื่องแสดงจุดประสงค์ในการแต่งว่าคงช่วยความ
จงรักภักดีเพื่อแสดงพระเกียรติยศให้ปรากฏเลื่องลือ นอกจากนี้ยังมีถึงกล่าวไว้ในเนื้อเรื่องตอน
ท้าย ๆ อีกว่าเดิมคนเป็นช่างเขียน เกิดเบื่อหน่ายวิชาช่าง เห็นว่าชำนาญในทางบทกลอนจึงแต่ง
เพลงยาวนี้ให้ทุ่งเถา ๓ ถวายให้ทรงเห็นความสามารถทางกวี เพื่อจะขอไปรับราชการฝ่ายอักษร
ซึ่งทำได้สำเร็จ

เริ่มเรื่องว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์โดยเพียงธรรมเนียม แต่
พระมหากษัตริย์ไปทั่ว ทรงขุมเสียงข้าราชการ ทรงปล่อยนักโทษ สิ่งที่เป็นบาปก็ทรงห้าม
ราษฎรเดือดร้อนเพราะฝนแล้งก็โปรด ๓ ให้ประกอบพระราชพิธีพืชมงคล น้ามากก็โปรด ๓ ให้
ทำพิธีได้นำ ภาษียากรเก็บพอประมาณ ข้อมแซมซ่อมปรากร ชุดออกคลอง การค้าขายเจริญ

ทรงทำทาน นิมนต์พระมาฉันในวันขึ้น ๘ ค่ำ นิมนต์พระสงฆ์วันละ ๑๐๐ รูปมารับบิณฑบาต พระราชทานนามวัดใหม่ เช่น วัดทองเป็นวัดสุวรรณทวาราม วัดนาทเป็นวัดพระยาทำ วัดเลียบเป็นวัดราชบูรณะ วัดบางลำภูบ้างเป็นวัดเศวตฉัตร วัดหมู่เป็นวัดอัปสรสวรรค์ วัดพลับเป็นวัดราชสิทธิ วัดบางจากเป็นวัดกัศิณีนารถ วัดท้ายทองเป็นวัดโมลีโลก ฯลฯ ทรงปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ วัดเครือวัลย์นั้นให้เขียนชาตก 510 ชาติ พระราชทานค่าเขียนช่องละบาท ถวักกล่าวถึงวัตรระฆังว่า สร้างซ้ำสองครั้งเพราะไฟไหม้ ทั้งกุฏิ ศาลาการเปรียญ พระอุโบสถถึใหม่หมด พระประธานถูกชื้อหีบแตก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบัญชาการคืบใส่ด้วยพระองค์เอง วันรุ่งขึ้นโปรด ฯ ให้แต่งภักทอาหารไปถวายพระสงฆ์ ถวายไม้ไผ่ปลูกกุฏิอยู่ไปพลางก่อน แล้วจึงโปรด ฯ ให้สร้างวัดขึ้นใหม่ สร้างพระประธาน สร้างกุฏิเป็นเรือนฝากระดานบุกระจะเบ็อง ขุดร่องน้ำถึไฟ พระบูรณะจนวัตรระฆังเป็นวัดที่สว่างงาม แล้ววัดที่เลื่องลือมากที่สุดคือวัดราชโอรส พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นใหม่กินเวลา 14 ปีจึงสำเร็จ ศิลปะเป็นแบบใหม่ไม่เหมือนวัดอื่น นอกจากนั้นยังทรงปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย ก่อนท่ายถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอให้ทรงบรรดพระนิพนทาน เรื่องนี้กล่าวเน้นการที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบระการต่าง ๆ ซึ่งนายมิได้รู้เห็นเอง มีเหตุการณ์หลายอย่างที่ไม่ปรากฏในจดหมายเหตุอื่น เช่น เรื่องไฟไหม้วัตรระฆัง เป็นต้น

คำประพันธ์เป็นกลอนเพลงยาว 522 คำกลอน ตอนท้ายมีโคลงสี่สุภาพ 1 บท

3.5 ขอมพระเกียรติสามรัชกาล

สมเด็จพระเอกาทศราชานุภาพทรงอธิบายไว้ในฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2459 ว่า เรื่องนี้พระยาไชยวิชิต (เผือก) แต่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาไชยวิชิตนี้เป็นกวีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คำที่อ้างในหนังสือเรื่องนี้ดูเหมือนจะถือว่าคนเป็นศิษย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นจมนไวยวรรณด หัวหมื่นมหาดเล็ก ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระยาธิเบศร์บตี จางวางมหาดเล็ก แล้วเป็นพระยาไชยวิชิต ผู้รักษากรุงเก่า สุนทรภู่กล่าวถึงท่าน ไวโนนिरากฎเขาทองถึง 2 แห่ง เรื่องขอมพระเกียรติสามรัชกาลนี้พระยาไชยวิชิตแต่ง

เมื่อไปเป็นผู้รักษากรุงเก่าแล้ว เห็นกรุงเก่ากว้างใหญ่ไพศาลก็สังเวชใจ แห่งพระมณารุงเก่าแล้วสรรเสริญพระมหากษัตริย์สามพระองค์ที่ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นใหม่ เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลื่อมใสเป็นอย่างเอก แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว 41

เนื้อเรื่องชั้นต้นด้วยการสรรเสริญพระมหากษัตริย์สามพระองค์รวม ๆ กันไป คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ครั้งแรกเริ่มมาอยู่ในแผ่นดินของพระมหากษัตริย์พระองค์ใด แต่ผู้อ่านก็ทราบได้ เช่นกล่าวถึงเหตุการณ์ว่ามีเมืองท่าต่าง ๆ มาขอพึ่งเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ มีการเดินโจรสลัดและหุ่น เดินเรื่องรามเกียรติ์ อีเหนา อุบรุท สังข์ทอง กล่าวถึงกรุงเก่าแล้วสรรเสริญพระเกียรติว่าไค้ช้างเผือกมากมายจากเชียงใหม่ น่าน โปธิสัตว์พนมเปญ มีงานสมโภชช้างเผือกเจ็ดวันเจ็ดคืน ช่างเงินสามารถหล่อปืนใหญ่ได้โดยไม่ต้องกล่าว มีสมุดกำปั่นมาค้าขายเป็นจำนวนมาก กล่าวถึงการสร้างวัดราชโอรสซึ่งแปลกว่าวัดอื่นเพราะมีศิลปะ 3 แบบผสมกันคือ ไทย จีน และฝรั่ง สงฆ์แบ่งเป็น 2 คณะคือคณิศรและวิปัสสนาธุระ พระมณารัตนพระศรีรัตนศาสดารามว่าพระอุโบสถงดงาม เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตซึ่งจะตกอยู่แต่ในพระที่อุทิศสมบุรณ์และพระมหากษัตริย์มีพระบรมมหาราชวังเป็นที่ตั้งน้ำพระพิพัฒน์สัทยาด้วย ก่อจากนั้นก็พระมณารัตนพระมหามณฑป พระปราสาท เครื่องประดับภายในวัด หลายอย่างมาจากต่างประเทศ กวีสรรเสริญว่าทรงพระราชศรัทธาทางพระราชกุศล พระบรมมหาราชวังจะถึงพระโพธิญาณในกาลภายหน้า ระบุว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ จ.ศ. 1186 ก่อนท้าวท้าวถึงตัวกวีเอง และแสดงจุดประสงค์ในการแต่งว่าเพื่อสรรเสริญพระเกียรติยศให้ปรากฏตลอดไป พร้อมกับอธิบายให้ชาติหน้าเป็นกวีที่เป็เรื่องปราชญ์กว่าชาตินี้จนกว่าจะนิพพาน

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพและกลอนสุภาพ (ในหนังสือเรียกเพลงยาวแต่ไม่ใช้ชั้นต้นแบบกลอนเพลงยาว) คำประพันธ์แบ่งเป็น 3 ตอน ตอนแรกเป็นโคลงสี่สุภาพ 85 บท ตอนที่สองประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพชั้นต้น 1 บท ท่อด้วยกลอนสุภาพ 214 คำกลอน ตอนที่สามเป็นโคลงสี่สุภาพธรรมดาปนกับโคลงสี่สุภาพกระทู้ 16 บท

41 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำนำ," ยอพระเกียรติ 3 รัชกาล (พระนคร:บา-! ระเบียบการพิมพ์, 2518), หน้า ช-ค.

3.6 ลิลิตตะเลงพ่าย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ย่อพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาของพม่าใน พ.ศ. 2135 เข้าใจว่าทรงพระนิพนธ์ราว พ.ศ. 2375 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะตอนท้ายเรื่องกล่าวถึงการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นอกจากนั้นผู้แต่งยังระบุว่ามิใช่ผู้แต่งคือพระองค์เจ้ากนิษฐาธิราชเจ้ากรม

เนื้อเรื่องคำเนินความตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เริ่มเรื่องด้วยการสรรเสริญพระเกียรติพระมหาจักรีว่าทรงฤทธิอำนาจ แล้วจับเรื่องสมเด็จพระนเรศวรไท้ครองราชย์ สมเด็จพระเอกาทศรถเป็นพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรทรงพระราชดำริจะเสด็จไปตีเขมร ทางพม่าทราบว่าไทยดลใจแผ่นดินใหม่จึงถือโอกาสจะมากีดกรุงศรีอยุธยา กษัตริย์พม่าให้พระมหาอุปราชายกทัพมา พระมหาอุปราชายกทัพเข้าเขตไทย พรรณนาทัพสลับกับความในพระทัย ย้อนกล่าวถึงทางกรุงศรีอยุธยาเตรียมรับทัพพม่า สมเด็จพระนเรศวรทรงพระสุบิน ทรงกระทำยุทธหัตถีจนได้ชัยชนะ เสร็จศึกแล้วทรงปรึกษาโทษแม่ทัพนายกองที่ความเสด็จไม่ทัน สมเด็จพระนเรศวรตีป่าแก้วมาขอยกโทษให้ โปรดให้ไปตีทวาย มะริดและกะทู้เป็นด่านแก้ว จมด้วยเชียงใหม่ถวายเป็นเมืองขึ้น ตอนท้ายย่อพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวถึงความรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา พระที่นั่ง 3 องค์คือสรรเพชญ์ปราสาท มังคลาภิเษกและสุริยารินทร์ กล่าวถึงทศพิธราชธรรม สังฆวิภวัญญู จักรพรรดิวิกรม บอกล้อมแครงและจุกประสังข์ในการแต่ง อธิษฐานขอให้ได้เป็นสาวกเมืองขวาของพระพุทธเจ้าในอนาคต ขอให้บรรลุนิพพานหรือมีนิมิตนั้นขอให้ เป็นกวีทุกชาติ

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยร้อยสุภาพ โคลงสี่สุภาพ โคลงสามสุภาพและโคลงสองสุภาพ รวมคำประพันธ์ทั้งสิ้น 439 บท

3.7 โคลงทันเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2388 สังเกตเนื้อความดูเหมือนว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

เจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะให้จารึกแผ่นศิลาติดไว้ในวิหารพระพุทธไสยาสน์ แต่ไม่พบแผ่นศิลาจารึกนั้น

เนื้อเรื่องตอนต้นกล่าวขอยพระเถียร ศิพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงทะนุบำรุงแผ่นดินให้เป็นสุข ประกอบด้วยทศพิธราชธรรมและจักรพรรดิวิตร 12 ประการ แล้วกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินที่วัดพระเชตุพน ทอพระเนกรเห็นถาวรวัตถุในพระอารามทรุคโทรมจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. 2374 ขยายเขตวัดก้านตะวันกนเนินงเหนือ เพิ่มวิหารพระพุทธไสยาสน์และอาคารอื่น ๆ โปรดให้จารึกวิชาความรู้ทางแขนงต่าง ๆ ลงไว้บนแผ่นหินติดไว้ตามที่ต่าง ๆ สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2378 ก่อนทำยมอกนามผู้แต่ง จดหมายหมายและวันเดือนปีที่แต่ง โคลงขับเฉลิมพระเกียรติ

โคลงเรื่องนี้ให้ความรู้เรื่องการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนอย่างละเอียด ขณะนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนจึงได้ทรงเห็นการนี้โดยตลอด โคลงเรื่องนี้มีความถี่ 2 ก้านกล่าวคือลักษณะการแต่ง เนื้อเรื่องแทบเป็นเรื่องราวเดียวกัน ยักย้ายกระบวนความไต่ถาม ข้างแก่งเป็นโคลงสั้นซึ่งมีบังคับน้อยกว่าโคลงสุภาพ แต่ผู้แต่งแต่งไว้ที่ อีกประการหนึ่งที่ในแง่เป็นจดหมายเหตุ กล่าวถึงเรื่องราวของวัดพระเชตุพนซึ่งเป็นวัดเก่า ทำให้ทราบว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์อย่างไร โดยละเอียด

คำประพันธ์เป็นโคลงสั้นบาทพหูชน และวิวิธมาลี มีร่ายกาพย์สลับอยู่ตอนหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีกลบทต่าง ๆ ในตอนท้ายช่วยให้แก่กลอนยี่สิบ กลอนกรร เกียมบัว กลอนวิพันหัตถ์ กลอนข้างประสานงา กลอนาคบวิพันธ์ กลอนอมจักรวาล กลอนกาน้อยทอด กลอนโคเตนหาง กลอนสารดิษฐ์รถ กลอนพระมารักน้อย มีคำประพันธ์ทั้งหมด 376 บท

3.8 เพลงยาวเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มแต่งเพลงยาวเนลิมพระเกียรติเรื่องนี้
 ในปีใดไม่ปรากฏ คุงจากเนื้อเรื่องกล่าวถึงการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว แสดงว่าแต่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จ
 กรมพระยาคำวรางราชานุภาพทรงอธิบายว่าตอนปลายรัชกาลที่ 4 คุงพิมพ์อักษรที่ขัณฑสีมาอาศัย
 เสียชีพด้วยการแต่งกตอนชาย เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต
 เจ้าจอมมารดาคนหนึ่งในรัชกาลที่ 4 ชวนให้คุงพิมพ์กตอนชมพระเกียรติยศ คุงพิมพ์จึงได้
 แต่งเพลงยาวนี้เพื่อแสวงหาเงินจากผู้ที่ยึดถือออกไปอ่าน ราวกับอ่านางกุหลาบที่ได้แต่งเรื่องนี้
 เมื่อมีการเดินสีกวาในราชสำนัก คุงพิมพ์ได้เป็นผู้บอกสีกวาในสมเด็จพระยาสุทวารัชมราช
 ประยูร ¹²

กระบวนการมยขอพระเกียรติเป็น 3 ส่วนคือขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอม
 เกเกล้าเจ้าอยู่หัวส่วนหนึ่ง ขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวส่วนหนึ่งและ
 เสาประวัติหัวคุงพิมพ์เองคละไปในนั้นด้วยส่วนหนึ่ง เริ่มค้นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนว่าทรงพระราชสมภพและสวรรคตในวันพฤหัสบดีเหมือนกันเช่นเดียวกับ
 กับพระพุทธรเจ้าที่ประสูติและปรินิพพานวันเดียวกัน กล่าวถึงเหตุการณ์วันสวรรคต พระราช
 ประวัติบางส่วน ต่อจากนั้นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระเกียรติ
 ปนกับเสาประวัติคนเองว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอุปเสียงเป็นพันกาน
 พระแสง กล่าวถึงพระบรมมว้านับแต่เสด็จขึ้นครองราชย์แผ่นดินไหวเจ็ดครั้ง ทรงทะนุ
 บำรุงวัด แล้วย้อนไปกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงไต่ทางธรรม
 เสด็จออกพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ทุกวันพระเพื่อทรงรับฎีกา ทรงทราบภาษาอังกฤษ ภาษา

⁴² สมเด็จพระยาคำวรางราชานุภาพ, "คำนำ," เพลงยาวเนลิมพระเกียรติ
 (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2164), หน้า 11-12.

มอญ ทรงเป็นมิตรกับนานาประเทศ เช่นอังกฤษ รัสเซีย ฝรั่งเศส โปรตุเกส อเมริกา ทรงมีสัมพันธ์ไมตรีกับพระราชินีวิกตอเรียแห่งอังกฤษ ที่แห่งสลับกันไปและกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนเพราะพระราชโอรสและเจ้าจอมในรัชกาลที่ 4 ให้แต่ง แต่คุณพุ่มนิกถึงพระมหากษัตริย์พุ่มในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยจึงแต่งไว้ด้วยกันเป็นสองตอน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงวัดพระเชตุพนและจารึก ลงท้ายด้วยการอธิบายให้ชาติหน้าเป็นผู้ขาย

คำประพันธ์เป็นกลอนเพลงยาว 378 คำกลอน ภาษาเป็นกลอนทศกัณฑ์ ใช้คำอย่างที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเรียกว่า "ฉันทราบ" คือผู้แต่งไม่รู้จักถ้อยคำ ไม่รู้จักอักษรรู้แต่กลอนก็แต่งไป⁴³ มีการแต่งคำแปลกล ๆ เพื่อให้ได้สัมผัส

3.9 ฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ฉันท์เฉลิมพระเกียรติสำนวนนี้ไม่ปรากฏแพร่หลาย ค้นฉบับเป็นสมุดไทย มีเนื้อความอยู่ไม่มากและไม่ไ้กระจุยในเนื้อเรื่องว่าเป็นการยกพระเกียรติพระมหากษัตริย์พระองค์ใดแน่นอน แต่เจ้าหน้าที่ว่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ข้อความในเรื่องว่า "ทุกประเทศมาทำไมตรี ชันขอมยินดี ทูคาญทูหน้าสาร"⁴⁴ ช่วยย้ำว่าเป็นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจริง

เนื้อความกล่าวสรรเสริญพระมหากษัตริย์ว่าพระบรมเดชานุภาพทำให้บ้านเมืองเป็นสุข มีไมตรีกับหลายประเทศ มีกำปั่นมาค้าขาย ดววยพระพรให้พระมหากษัตริย์

⁴³ สมเด็จพระบรมพรยากำรงราชานุภาพ, "อธิบายพระราชนิพนธ์ไทยวิชมทวาม," กลอนไทยวิชมทวาม (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2505), หน้า ๗.

⁴⁴ "ฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." สมุดไทยคำเส้นคินสอ, เลขที่ 5 ฐุ 113 ชั้น 6/4 มัค 11.

ทรงพระเกษมสำราญและขอให้บรรดาข้าราชการ ไม่มีภัยอันตราย กล่าวถึงเหตุความจำ
รับว่าถวายพระพร เนื้อความเหมือนไม่จบ อาจเป็นบทซึ่งกล่อมมากกว่าจะเป็นเรื่อง
ยกพระเกียรติโดยทรงก็ได้

คำประพันธ์เป็นกาพย์ย่นทั้งและกาพย์ยานี ไม่มีฉันทลักษณ์แต่บทเดียว ทำให้
เข้าใจขึ้นว่าเป็นบทซึ่งใช้กาพย์มากกว่าจะเป็นยกพระเกียรติว่าฉันทลักษณ์ทั้งที่จักรประเภทไว้

3. 10 ลิลิตเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ และทำพระราชพิธีบรม
ราชาภิเษก พระสงฆ์เถรานุเถระผู้เผยเป็นศิษย์ได้ศึกษาพระบรมวินัยมาในสำนักของ
พระองค์แต่ครั้งทรงพระผนวชพากันรำลึกถึงพระคุณ ช่วยกันแต่งคาถาเนลิมพระเกียรติ
เป็นภาษาบาลีแล้วสาขายสวดถวายชัยมงคลเมื่อเสด็จเสวยพระนคร ครั้นต่อมาใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย
อาจารยางกูร) แปลความบางตอนในคาถาเหล่านั้นเป็นลิลิตภาษาไทย ลงพิมพ์ในหนังสือ
วชิรญาณรายเดือนเล่มแรก พ.ศ. 2427

เนื้อเรื่องเริ่มด้วยการบอกว่าแปลจากภาษาบาลีที่ไว้สวดถวาย กล่าวถึงพระ
มหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีรัชกาลที่ 1-3 ชมเมืองว่ารุ่งเรืองด้วยประการต่าง ๆ จ.ศ.
1212 ปีกุน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ข้าราชการไปกราบบังคม
ทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาครองราชย์ สรรเสริญว่าทรงเป็น
สุดมราชาธิ มีพระบรมเทชาบุภาพ พระราชทรัพย์บริบูรณ์ ทรงทราบพระบรมพระไทรปิฎก
ทรงปฏิบัติธรรม มีพระเมตตา ไม่ทรงผูกเวร ก่อนท้าวถวายพระพร บอกชื่อผู้แต่งและ
เวลาที่แต่ง

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยร้อยสุภาพและโคลงสี่สุภาพ รวมกัน
ทั้งหมด 36 บท

3.11 ลิลิตยออพระเกียรติและโคลงพระนามพระเจ้าสุทโธลชนก รัชกาลที่ 4
ลิลิตเรื่องนี้เป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏปีที่
แต่ง สันนิษฐานว่าทรงเป็นในรัชกาลของพระองค์เอง

เนื้อเรื่องกล่าวถึงความเจริญของบ้านเมือง เช่นมีเรือไฟ เรือใบมากมาย
การค้าขายเจริญ ใช้เงินตราแบบใหม่ มีการซุกทศลง ท่อเติมบ่อมปราการ ใ้้อาฐ
ใหม่ ๆ ราษฎรรู้ภาษาต่างประเทศ ทุกอย่างเป็นเพราะพระบารมี นอกจากนี้ยัง
สรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ามีพระปรีชาสามารถทรงพระไตรปิฎก
ทรงทราบคัมภีร์ไกรเพท ทรงคังขรมยุติกนิยาย ทรงทราบโหราศาสตร์ ภาษาอังกฤษ
ทรงทศพิธราชขรม ข้าราชการส่วนจงรักภักดี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเสมอ ทรง
กัศสินศคืออย่างยุติกขรม เอาพระราชหฤทัยใส่ประชาชน ทรงรู้จักอ่อนหนักอ่อนเบา มี
นางในมากมาย มีพระราชโอรสพระราชธิดาทังสิ้น 84 พระองค์* ทรงถือเป็นพระราช
โอรสพระราชธิดาเสมอกับไทยเที่ยงขรม พระราชทานทั้งยศ บริวารและทรัพย์

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ 64 บท ร่ายชั้นต้น 1 บท ที่จริงไม่ควรเรียกลิลิต

3.12 ยออพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง
ยออพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวชุกันรวมอยู่ในชุมนุมคำกลอน
สรรเสริญพระบารมี กล่าวถึงเรื่องยออพระเกียรติ 8 เรื่องดังนี้

3.12.1 โคลงของหม่อมเจ้าสุวรรณี โคลงเรื่องนี้ไม่ปรากฏ
ปีที่แต่ง บอกแต่ว่าผู้แต่งคือหม่อมเจ้าสุวรรณีในพระเจ้านบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิต
กรมหมื่นไกรสรวิชิตนี้ทรงกำกับราชการกรมขรมการสังฆการีในรัชกาลที่ 3 หม่อมเจ้า
สุวรรณีทรงคุ้นเคยและฝึกหัดในกรมขรมการสังฆการีที่วังแก้วที่ 4 มาจนรัชกาลที่ 5
จึงทรงทราบรายละเอียดของเรื่องราวในกรมนี้เป็นอย่างคิ๊ง เรื่องพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสอบความรู้พระสงฆ์ในโคลงยออพระเกียรตินี้

---

* พระราชโอรสพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมี 82
พระองค์ โคลงพระนามนับที่กพระโลหิต 2 พระองค์ เป็น 84 พระองค์

เนื้อเรื่องชั้นต้นด้วยการชมบ้านเมืองแล้วกล่าวถึงเรื่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสอบความรู้พระสงฆ์ในวิชาหนังสือไทยและวิชาเลขเพื่อเป็นครูโรงเรียนวัด ต่อจากนั้นก็กล่าวถึงแสนยาภาพ แบบโบราณเช่นช้างม้า แบบใหม่เช่นปืนของฝรั่งและการจัดทัพแบบตะวันตก ของคู่พระบารมีใหม่ ๆ เช่นเรือกลไฟ กล่าวถึงพุทธพจน์ซึ่งไม่ใช่นามธรรมแต่เกิดขึ้นจริง ๆ คือทองที่บางสะพาน บ้านเมืองสุขุมสมบูรณ์ พระมหากษัตริย์ทรงไปศาสนาและมีพระบารมี

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ 106 บทและร้อยชั้นกัน 1 บท

3.12.2 โคลงของพระยามหาอำมาตย์ (หมื่น ศรีเพ็ญ) โคลงเรื่องนี้แต่งใน พ.ศ. 2415 ผู้แต่งคือพระยามหาอำมาตย์เมื่อครั้งเป็นพระราชวรินทร์ เจ้ากรมตำรวจนอกขวา แต่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดคลองเปรมประชากร เข้าใจว่าเป็นเรื่องแรกที่แต่งทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴⁵

เริ่มเรื่องด้วยการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ตามธรรมเนียม กล่าวหาทุกประเทศมาอ่อนน้อม เทียบพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าราวกับพระนารายณ์อวตาร กล่าวถึงการเสด็จพระราชดำเนินยังกรุงเก่าทางชลมารค การสมโภชคลองเปรมประชากร การทูลเกล้าฯ ถวายเงินพระคลังเดิม เทียบชบวนเรือกับชบวนของพระรามและพระนเรศวร ท่อนท้ายกล่าวว่าโคลงเรื่องนี้ผู้แต่งแต่งเป็นเครื่องบูชาพระมหากษัตริย์ และถ้าผู้แต่งตายไป เรื่องนี้จะเป็นตัวแทนของผู้แต่งที่จะแสดงความจงรักภักดี

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ 66 บทและร้อยชั้นกัน 1 บท

---

⁴⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมทิพย์, "คำอธิบาย," คำกลอนสรรเสริญพระบารมี (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2516), หน้า (4).

3.12.3 สิลิขของพระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ผู้แต่งซิลิขเรื่องนี้แต่งเมื่อครั้งเป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะ ประทับวัดราชบพิธใน พ.ศ. 2416 และเป็นพระเถระที่อยู่ในหัตถบาตเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวช จึงทรงทราบรายละเอียดของเรื่องโดยต้องแท้⁴⁶

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวชที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กล่าวถึงการนายพระบรมนายนาลักษณ์ พระธรรมาสังก่อสร้างภายในวัดราชบพิธ เรื่องดำเนินไปจนถึงทรงลาพระผนวช

คำประพันธ์เป็นซิลิขสุภาพ รวบรวมและโคลงสี่ สวม สอง สุภาพทั้งหมด 97 บท

3.12.4 สิลิขของพระองค์เจ้าคัคฆางคยุด (กรมหลวงพิชิตปรีชากร) สิลิขเรื่องนี้กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงพระนิพนธ์เมื่อพระชันษา 11 ปี แต่งเสร็จใน พ.ศ. 2419 นำเรื่องพระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เมื่อปีพ.ศ. 2418 มาเป็นเค้าในการแต่ง นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อได้ทรงรับพระสุพรรณบัฏเป็นกรมหมื่นพิชิตปรีชากร⁴⁷

เนื้อเรื่องว่าด้วยการสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงพระคุณ ทรงขรรรม ประชาชนมีความสุข ทรงพระปัญญาราวกับพระมโหสถ ทรงหันต่อเหตุการณ์โลก ได้ช้างมงคลมาสู่พระบารมีถึง 9 ช้าง พรรณนาความรุ่งเรืองของบ้านเมือง กล่าวถึงพระราชพิธีโสกันต์พระอนุชาและพระกนิษฐาแสดงให้เห็นน้ำพระทัย

⁴⁶ สมเด็จพระมหาคณาจารย์ราชานุภาพ, "คำอธิบาย," คำกลอนสรรเสริญพระบารมี, หน้า (4)-(5).

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า (5).

โอโยอ้อม ผู้แต่งพระราชนิพนธ์ราชพิธีอย่างละเอียดทุกชั้นก่อน เสร็จแล้วมีมหาลักษณ์โลก
กล่าวถึงพระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
มีทั้งทรงสั่งสอนด้วยพระเมตตา ไม่ทรงอาฆาต ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการ
เช่นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมป้อมปราการ กังโรงฆาตกรรม ทรงปฏิรูป
กองทัพให้ทันสมัย ด้านการปกครองมีเค้าคิดที่ปรึกษาและสภาปรีวี ก่อนที่ผู้แต่งถวาย
พระพรพระมหากษัตริย์และขอพรให้ตนเองพร้อมทั้งอธิษฐานขอให้เรื่องนี้คงอยู่ตลอดไป

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ ขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพนำเรื่อง 2 บท ต่อจากนั้น
เป็นร้อย โคลงสี่ โคลงสามและโคลงสอง สุภาพ สลับกัน รวมคำประพันธ์ทั้งหมด 102 บท

3.12.5 ถอนสุภาพสรรเสริญพระเกียรติ เรื่องนี้ไม่ปรากฏ
ว่าใครเป็นผู้แต่ง ทราบแต่ว่าแต่งใน พ.ศ. 2420

เนื้อเรื่องกล่าวสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรง
ปกครองบ้านเมืองเป็นสุข ทรงสร้างสิ่งใหม่ ๆ ทุกคลอง เสด็จประพาสต่างประเทศ
ทรงเปลี่ยนการหมอบทูลสนกราบเป็นคำนับ ทรงได้ช้างเผือกมาสู่พระบารมี ก่อนที่ผู้
แต่งขอพร เทพยาคาให้คุ้มครองพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และขอให้พระ
เกียรติยศคงอยู่ตลอดไปแม้สิ้นชีพ

คำประพันธ์เป็นถอนสุภาพ 94 คำกลอน ลงท้ายด้วยคำว่า "เออ"

3.12.6 โคลงของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
วิทยาลัยสงฆ์ โคลงเรื่องนี้แต่งใน พ.ศ. 2423 พิมพ์ผนวกลงข้างท้ายลิลิตพงศาวดาร
เหนือ ตอนที่สรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เป็นตอนที่ออกจาก
สรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงทะนุบำรุงวิจิตรนิเวศจนถึงเวลา
สวรรคต แล้วกล่าวถึงพระราชโอรสคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อกัน

เนื้อเรื่องสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงพระคุณใน

ด้านต่าง ๆ ทรงปกครองราษฎรโดยธรรม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทุกพระองค์
สร้างสะพาน ริมถนนสร้างตึกให้คนเช่า สร้างโรงเรียนให้การศึกษาเสมอภาคกันทั้ง
ประเทศ พระราชทานเงินเดือนแก่ทหาร ทรงทะนุบำรุงศาสนา ทรงอุปถัมภ์พระยา
พระบารมีเทียบได้กับพระเจ้าอโศก ตอนท้ายเป็นการถวายพระพร

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ 35 บท ไม่ร้อยโคลง

3.12.7 ร่ายกั้นของกรมหลวงพิชิตปรีชากร ร่ายเรื่องนี้แต่งใน
พ.ศ. 2440 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับจาก
ยุโรปครั้งแรก เป็นคำถวายชัยมงคลของประชาชนชาวไทย พระยามหอรออำมาตย์ (หรุ่น
ศรีเพ็ญ) เป็นผู้อ่านร่ายนี้ ณ มหาสมาคมหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.
2440⁴⁸

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยเน้นพระคุณมากกว่าพระเดช แสดงให้เห็นว่าราษฎรอบอุ่นเมื่อพระองค์ประทับในประเทศไทยและว่าแห้วเมื่อพระองค์เสด็จไกล กล่าวถึงพระปรีชาสามารถที่ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศด้วยดี ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ยอมสละมากพระวรกายเสด็จประพาสยุโรปเพื่อความเจริญของบ้านเมือง ประชาชนชาวไทยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันนี้ ล้วนมีความจงรักภักดีและถวายสัตย์ปฏิญาณ ตอนท้ายผู้แต่งถวายพระพร โดยขอให้ความดีในองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวส่งผลแก่พระองค์ทุกถิ่น

คำประพันธ์เป็นร่ายกั้น 531 บรรทัด

⁴⁸ สมเด็จพระมหาพรหมค้ำทรงราชาภาพ, "คำอธิบาย," คำกลอนสรรเสริญพระบารมี, หน้า (6).

3.12.8 ฉันท์และภาพยี่ห้อโคลงของหม่อมเจ้าเพิ่ม เรื่องนี้ หม่อมเจ้าเพิ่มในกรมหมื่นมุนทรภักดีนิพนธ์เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับจากยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440 หม่อมเจ้าเพิ่มนำขลุ่ยแกวมาถวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้เป็นหนังสือสำหรับหัดอ่านบทกลอนในโรงเรียนเด็กของพระอรรคชายาเธอ ๓ กรมพระสุทธาสินีนาฏ⁴⁹

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงมีไมตรีกับนานาประเทศและทรงเป็นใหญ่ในบางประเทศ ทรงอุปถัมภ์เด็กกำพร้า ทรงตั้งกองพลตระเวน จักรเย็บยกกองทัพ สร้างป้อมปราการให้มีเค่ง ทรงปกครองราษฎรด้วยทศพิธราชธรรม ทรงพระราชหฤทัยทะนุบำรุงประเทศให้ก้าวหน้าจึงเสด็จประพาสประเทศที่เจริญคือประเทศในยุโรป เทียบได้กับพระพุทธเจ้าทรงสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อส่วนรวม มีการสรรเสริญสมเด็จพระบรมราชินีนาถควบคู่ไปด้วย ทอนท้ายถวายพระพรพระมหากษัตริย์พระบรมราชินีนาถและสยามมกุฎราชกุมาร

คำประพันธ์เป็นฉันท์และภาพยี่ห้อโคลง ขึ้นต้นด้วยฉันท์ 14 แล้วใช้ฉันท์แต่งเรื่องเรื่อยไป ส่วนที่สองใช้ภาพยี่ห้อโคลง จบด้วยโคลงกระทู้ คำประพันธ์ทั้งหมด 159 บท

3.13 ลิลิตเนติมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งคือเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) แต่งเมื่อครั้งเป็นพระยาภาสกรวงศ์ จางวางมหาดเล็ก ลักษณะพิเศษของหนังสือเล่มนี้คือผู้แต่งใช้คำภาษาอังกฤษมาก มีใช้เพราะความจำเป็นแต่ใช้ทับศัพท์ตามอัธยาศัย สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรง

⁴⁹ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, "คำอธิบาย," คำกลอนสรรเสริญพระเกียรติ, หน้า (6).

วิจารณ์ว่าไม่มีใครเอาเยี่ยงอย่าง⁵⁰

เนื้อเรื่องเริ่มด้วยการบอกชื่อผู้แต่งและจุดประสงค์ในการแต่ง แล้วสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ามีพระเกียรติคุณเลื่องลือไปทั่วโลก พระราชวัง พระที่นั่งทรงาม บรรดาทหารล้วนชำนาญอาวุธ มีของประดับพระบารมีคือช้างเผือกม้า รถ เรือ กล่าวถึงพระบรมราชูปถัมภ์ให้แก่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่าทรงทัยยุคเชษฐ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระปรีชาสามารถทางกานวรรณคดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นปราชญ์ มีสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ มาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระราชประสงค์จะทะนุบำรุงบ้านเมืองให้รุ่งเรืองยิ่งกว่าเก่าจึงทรงปรับปรุงงานหลายด้านเช่นตั้งหอพระสมุท พิพิธภัณฑสถาน โรงพยาบาล หอรักษาการพิพัฒน์ ทัดถนน ซากคลอง จัดระเบียบการปกครองหัวเมือง มีสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน โปรดให้เลิกทาส ส่งกิจประพาสต่างประเทศให้แก่อินเดีย มลายู สิงคโปร์ บ้านเมืองสงบร่มเย็นประชาชนมีความสุข มีโอกาสได้เรียนภาษาต่างประเทศ ส่งท้ายด้วยการชมกรุงเทพฯ เหมือนเวนิส ร่มเย็นและเจริญเพราะพระมหากษัตริย์ทรงขรรคม

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ ชั้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ 4 บท ต่อด้วยร่ายสุภาพ และปิดท้ายด้วยโคลงสี่สุภาพอีก 4 บท

5.14 รัชมังกษากิเศกค่านันท์ ผู้แต่งคือหลวงธรรมมาภิมณฑ์ (ดิ๊ก จิตรกถึก) แต่งเนติมพระเกียรติในพระราชพิธีรัชมังกษากิเศก ร.ศ. 127 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระ

---

⁵⁰ สมเด็จพระบรมราชาธิบดี, "ค่านันท์," คำกลอนของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465), หน้า ๗.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านนับเป็นเอกสารที่ยังมีค่าตีพิมพ์ สรุปรวมจำนวน 6 เล่ม

เนื้อเรื่องเริ่มด้วยประมวลพจน์ บูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เทพยาคา
ครูอาจารย์และพระมหากษัตริย์ แล้วกล่าวว่าทวยเทพประชุมกันเชิญเทพผู้เป็นใหญ่มาทรง
พระราชสมภพเป็นพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
เสด็จปราบยุคเข็ญ กล่าวถึงพระมหากษัตริย์รัชกาลต่อ ๆ มาทุกพระองค์จนถึงพระบาทสม
เด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พรรณนาละเอียดว่าทรงครองราชย์ตั้งแต่วันที่ ๖ ธ.ค.
1๒3๐ จนกระทั่งได้ 4๐ ปี สรรเสริญว่าทรงปกครองบ้านเมืองร่มเย็นเพราะพระบารมี
ทรงพระปรีชาสามารถ หสยประเทษมาทำไมตรี กษัตริย์ต่างประเทษมาเฝ้า ๆ และ
พระองค์ก็เสด็จ ๆ ยังต่างประเทศด้วย ทรงบำรุงราชอาณาจักรไทยการจัดการทหาร
ทรงบำรุงพระนครให้คงาม มีการพรรณนาเมือง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ขุด
คลอง ตัดถนน เริ่มกิจการรถไฟ รถราง โทรเลข โทรศัพท์ ไปรษณีย์ อนุมัติ
เก็บภาษีอากรอย่างเป็นธรรม ให้มีโขนที่คืน สักขะรูปพรรณสัตว์ ออกพระราชนิพนธ์
เกษียณอายุหาส ทรงทะนุบำรุงข้าราชการ ขุดเลี้ยงคนดี ทรงบำรุงราชบุตร เอาพระราช
หฤทัยใส่ทางการศึกษา สุขาภิบาล ทรงตั้งองคมนตรีและรัฐมนตรี ทั้งสยามมกุฎราช
กุมาร เปลี่ยนการหมอบเฝ้าเป็นยืน พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เลิกบ่อนเบี้ย
นิยมจักรยาน ใช้วันเดือนปีทางสุริยคติ พรรณนาพระราชพิธีรับมิ่งมหาดาบเหล็ก มีทั้งพิธีทาง
พราหมณ์และพุทธ มีการสวนสนาม กล่าวสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวอีกครั้ง ท่อนท้ายกล่าวถึงเรื่องนี้ว่าสมเด็จพระยาจักรีพระราชูปถัมภ์ผู้แต่งแต่ง
ฉันทเรื่องนั้น แต่งเสร็จใน ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2454) ผู้แต่งขอพรให้ตนเองปราศจาก
อันตราย ให้ไปนิพพานหรือมีจะนั้นขอให้ เป็นกวีมีความสุขทุกชาติ

คำประพันธ์เป็นฉันท ประกอบด้วยวสันตดิถีกล อินทวิเชียร โทณูก มาตินี
สัททวงวิภักติก สัทธรา ภาพย์ 2 ชนิดคือฉันทังและสุรางคณาวัค

3.15 ลิลิตคำรบพระบรมราชาภิเษกสัโคมะราชมหাজักรวงศ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2469 หุดเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ค่านำพระราชทานด้วย ทรงยกย่องว่าเป็นหนังสือที่แต่งดีทั้งทางวรรณคดีทางคำราและตำนาน ⁵¹

เนื้อเรื่องชั้นต้นด้วยมรดกราชสุคติ สรรเสริญพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน 6 รัชกาล กล่าวถึงรัชกาลที่ 6 มาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้วพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ทั้งองคมนตรี อภิรัฐมนตรี เสด็จพระราชดำเนินถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้า เสด็จพระราชดำเนินสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงปฏิญาณพระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก สมโภชพระราชมณเฑียร ผู้แต่งถวายพระพรพระมหากษัตริย์ ตอนท้ายเป็นอวสานพจนานถ บอกรวันเดือนปีที่แต่ง ระยะเวลาในการแต่งและจุดประสงค์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ได้ทรงตรวจแก้หลายครั้งเพื่อให้เนื้อความตรงกับเหตุการณ์จริง ๆ ยกเว้นข้อเท็จจริงคือตอนที่กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระบรมรูปทรงม้าในวันก่อนพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ความจริงพระองค์ไม่ได้เสด็จ ฯ แต่เสด็จ ฯ ไปถวายบังคมพระบรมรูปที่หอพระธาตุมณเฑียรและพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทตามราชประเพณี ที่เปลี่ยนเหตุการณ์ก่อนนี้เพื่อให้ไพเราะจับใจ ⁵²

⁵¹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, "ค่านำ," โคลงลิลิตสุภาพคำรบพระบรมราชาภิเษกสัโคมะราชมหাজักรวงศ์ (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2472), หน้า ก.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า ข.

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยร้อย โคลงสี่ โคลงสามและโคลงสอง

3.16 ลิลิตมหามกุฏราชกุมารุสรณ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2469 ชำนาญหนังสือระบุว่า

ทรงรจนานขึ้นใหม่ เฉพาะสำหรับส่งเข้าประกวด ณ ราชบัณฑิตยสถาน พุทธศก 2470 เพื่อสำแดงคุณค่านัก อนุโมทนา ณสองพระราชฐานะฤๅชะโงกทิศ ทั้งเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้า ณสองพระเชษฐ พระคุณโดยกตัญญูภาพ ชวคไทร่างวัน⁵³

เริ่มต้นเกริ่นถึงการแต่งเรื่องนี้ว่าแต่งประกวด กล่าวว่ามันเป็นสิ่งรวมแล้ว สรรเสริญ "พระเชษฐาธิราช" คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็น ปราชญ์ ทรงเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ผู้แต่งอนุญาติให้ผู้อื่นวิจารณ์ได้ ต่อจาก นั้นเป็นโอมราชสุคติเบิกเรื่อง กล่าวถึงพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ จนถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าสยามมีเอกราช ได้เพราะพระองค์ อ่างถึงพระบรมเทพมิตรพงศ์แห่งพระองค์คือโกษาปาน พระมณเฑาะ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ทรงพระราชสมภพ ทรงศึกษาวิชาการ เฉลิม พระปรมาภิไธย เสด็จยกปราทพไปรับเศวตฉัตร พระราชพิธีโสกันต์ ทรงบรรพชาเป็น สามเณร ทรงรับราชการ ทรงศึกษามหาภาษาบาลี ทรงพระผนวช พระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคต ทรงตั้งธรรมยุติกนิกาย เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ การที่ เมืองเชียงใหม่ การทำหนังสือสัญญาพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ปรามจีนอั้งยี่ ทรง ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา สร้างพระราชวังต่าง ๆ ไ้ช้างเผือกมาสู่พระบารมี เสด็จ ทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่หัวก้าว ทรงพระประชวรและสวรรคต มีการถวายพระเพลิง ทอนท้ายเป็นอวสานพจนานถ กล่าวถึงผู้แต่งและจุดประสงค์ในการแต่ง

⁵³ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, ลิลิตมหามกุฏราชกุมารุสรณ์ (พระนคร: สยามปริ๊นเปรส จำกัด, 2470), หน้า ก.

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพและลิลิตทั้น ประกอบด้วยร้อย โทลงสี่ โทลงสามและ
โทลงสอง

3.17 ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้แต่งคือ พ.ท.ท. พิศาส
เสนะเวส หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัลประเทร้อยกรองชั้นที่ 1 ของธนาคารกรุงเทพ
จำกัด ประจำปี พ.ศ. 2515 เนื้อหาของเรื่องได้มาจากพงศาวดารหลายเล่มคือ ไทย
รบพม่า ของสมเด็จพระยาตากษานุกาฬ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เล่ม 3 พระราชพงศาวดารกรุงธน
บุรี ภาคที่ 56-66 เรื่องสามกรุง ของ น.ม.ส. และหนังสืออนุภาพพระเจ้ากรุงธน
ของชัยมงคล อุดมทรัพย์และประยูทธ สิทธิพันธ์⁵⁴

เนื้อเรื่องเริ่มขึ้นตั้งแต่ก่อนกำเนิดพระเจ้าตากสิน ถวายตัวเข้ารับราชการ
เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าได้ทรงกู้อิสรภาพ ปราบคาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ ทรง
ปราบชุมนุมต่าง ๆ ในรัชสมัยของพระองค์ทำสงครามกับพม่าหลายครั้ง รวมทั้งการปราบ
เวียงจันทน์และปราบจลาจลที่เขมร เรื่องดำเนินไปถึงก่อนสมเด็จพระเจ้าตากสินถูกสำเร็จ
โทษ ผู้แต่งบอกเรื่องเป็นท่านองพระราชประวัติ มิได้แทรกจินตนาการ ของกวีเพียงหนังสือ
ประเภทนี้อีกหลายเล่มเช่นลิลิตตะแสงพ่ายหรือสามกรุง แต่มุ่งเก็บพระราชประวัติสมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรีเป็นสำคัญ คำเป็นเรื่องความพงศาวดารตลอด ไม่มีตอนใดสละผู้พระ
เกียรติยศเงิน มีแต่บอกไว้ในจุดประสงค์ของการแต่งและแทรกในเนื้อหาบางตอนเท่านั้น

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ มีร้อยและโคลงรวมกัน 1629 บท

---

⁵⁴ พิศาส เสนะเวส, ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (นครหลวงวา:
ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, 2515), หน้า

3.18 ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรรณาภิเษกและเนติมพระราชมนเทียร
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จิตรภา อ่อนเรืองแต่งทูลเกล้าฯ ถวาย
 เนื่องในพระราชพิธีราชาภิเษก วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2514 ลิลิตเรื่องนี้ให้ความรู้
 เรื่องพระราชประวัติตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชอย่าง
 ตะเยียด ผู้แต่งบอกวันที่และเดือนที่เกิดเหตุการณ์ไว้ตลอดทั้งเรื่อง

เนื้อเรื่องเริ่มด้วยการชมกรุงรัตนโกสินทร์ สดุดีพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีตั้ง
 ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 9 ผู้แต่งกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลย-
 เดช ตั้งแต่ทรงศึกษาในต่างประเทศพร้อมกับสมเด็จพระเชษฐาธิราชและสมเด็จพระเจ้าพี่
 นางเธอ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลสวรรคต พระองค์ทรงครองราช
 สมบัติสืบมา ทรงพบหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ธิดาหม่อมเจ้านักขัตรมงคล ทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ ประกอบพิธีหมั้น ณ กรุงโซลชานนี เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับไทย
 จึงมีพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2493 และทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ สถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เป็นสมเด็จพระราชินี ก่อนมาก่เกล้าถึงพระราช
 พิธีบรมราชาภิเษกโดยพรหมนาทังแต่วันที่ 4 พฤษภาคมจนถึงพระราชพิธีในวันรุ่งขึ้น ทรง
 สถาปนาสมเด็จพระราชินีเป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี สดุดีายเป็นพระราช
 พิธีเนติมพระราชมนเทียรและทรงจัดเครื่องสักการบูชาพระพุทธรูปเจดีย์สถานทั่วราชอาณาจักร
 จบเรื่องด้วยการกล่าวอาศิรวาทอีกครั้งหนึ่ง บอกชื่อผู้แต่งและจุดประสงค์ในการแต่ง

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ วรรษาสุภาพ โคลงสี่ สาม สอง สุภาพ 246 บท

3.19 บทอาศิรวาทราชสดุดีเนื่องในมหามงคลสมัยพระราชพิธีราชาภิเษก
นายวงศ์ เชาวนะทวีแห่งทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
 เนื่องในวันราชาภิเษก 9 มิถุนายน พ.ศ. 2514

เนื้อเรื่องเริ่มด้วยคำอุทิศและอารัมภพจน์ กล่าวถึงสยามานุสดี ความเป็นไทย
 ทั้งแก่สมัยสุโขทัย เคือนสติคนไทยว่าเรามีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำชาติให้พ้นภัยมาแล้ว
 หลายยุคหลายสมัย พรพรณาขยายความพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อ

เสด็จขึ้นครองราชย์ว่า "เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" ต่อมาเสด็จสวรรคตที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทั้งพระราชกรณียกิจและพระยศ สุกท้ายเป็นอาสิรวาท บอกชื่อผู้แต่งและจุดมุ่งหมายว่าแสดงความจงรักภักดี

คำประพันธ์มีโคลงสี่ท่อน กาพย์ยานี กาพย์ฉิ่งและฉันท์ รวมทั้งหมด 214 บท

3.20 เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชาพระวิติและพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช นายเกื้อ นคร แต่งเนื่องในพระราชพิธีราชาภิเษก เสด็จมณฑลพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พิมพ์ครั้งแรกเมื่อวันพระราชพิธีเสด็จพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ. 2515 ผู้แต่งได้นำเนื้อหาจากหนังสือและเอกสารหลายเล่ม เช่น พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ของสงบบ สุวรินทร์ พระราชประวัติสังกัปเกล้าฯ และ พระราชจริยาวัตรของเจ้าฟ้าทั้งสี่พระองค์ ของจริยารักษ์ และ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของโอภาส เสวีกุล ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้สอบถามบุคคลผู้ใกล้ชิดกับองค์พระยุคลบาท เช่น ม.ต. มณีรัตน์ ภูวนาท เป็นต้น ใช้เวลารวบรวมเรื่องและเรียบเรียงอยู่ถึง 5 ปี⁵⁵

เนื้อเรื่องตอนต้นสรรเสริญพระเกียรติ ถวายพระพรชัยแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วพรรณนาพระราชประวัติตั้งแต่ทรงพระราชสมภพ ทรงศึกษาวิชาการพระราชกุณินสัย การอภิเษกสมรส ทรงราชาภิเษก พระราชกรณียกิจทุกด้านอย่างละเอียด นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระประวัติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ 4 พระองค์ ตอนจบผู้แต่งได้ถวายพระพรอีกครั้งหนึ่ง

เพลงยาวเรื่องนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระ

⁵⁵ เกื้อ นคร, เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชาพระวิติและพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (กรุงเทพมหานคร: สัตยการพิมพ์, 2517), หน้า 460-461.

เจ้าพระยาจักรีว่าให้รักษาตัวไว้ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์ ให้เอาของขวัญมามอบแก่เจ้าพระยาจักรีเป็นอันมาก ก่อนอาดาได้บอกอีกว่าขอให้รักษาเมืองให้ดีเพราะอะแซหุ่นกัจะตีเมืองอีกครั้งเดียวให้ได้ ต่อจากนั้นพม่าจะรุกรานไทยไม่ได้อีกแล้ว

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ 30 บท ร่ายขึ้นต้น 1 บท ไม่ร้อยโคลง

3.22 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
เรื่องนี้ผู้แต่งคือพระมหาสมหวัง สารณะ แห่งวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้รับรางวัลที่ 1 จากการประกวดของกรมศิลปากร เนื่องในมหามงคลสมัยคล้ายวันพระบรมราชสมภพครบ 54 พรรษาในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2523 เป็นการเทิดพระเกียรติและรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ

เนื้อเรื่องทอนต้นเป็นประสาธน์ บูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ปิตา มารดา ครูอาจารย์ แล้วกล่าวสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เถาพระราชประวัติตั้งแต่ทรงพระราชสมภพถึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติอยู่ยารั้งเชบ มาพรพัฒนาละเอียดเมื่อกล่าวถึงพระราชกรณียกิจ โครงการตามพระราชดำริสืบแก่โครงการ พระราชกรณียกิจทุกด้านเช่นการศึกษา การกีฬา การทหาร การเกษตร การต่างประเทศ การเศรษฐกิจ กล่าวถึงพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระบรมราชินีนาถด้วย ก่อนท้ายกล่าวถึงสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ฯ จบตงด้วยคำถวายพระพรและบอกชื่อผู้แต่ง

เนื้อเรื่องเน้นพระราชกรณียกิจ เห็นได้ว่ามีมากกว่าพระราชประวัติ ผู้แต่งได้แสดงความศรัทธา

. . . พระราชกรณียกิจของพระองค์นั้นมีคุณค่าอย่างมหาศาล ควรแก่การยกย่องเทิดทูน งานที่เขียนสำเร็จแล้วนี้จักได้เกิดคุณค่าไม่เฉพาะเจาะจงแก่การเทิดพระเกียรติไทยเพียงประการเดียว ยังจักได้เผยแผ่พระราชกรณียกิจของพระองค์

ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวโลก 58

คำประพันธ์เป็นกตอนสุภาพ ตอนท้ายมีกตอน 15 บทเป็นกตอนกระตุ้ ชั้นคั้น ว่า เนลิม พระ เกียรติ พระ บาท สม เค็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ภูมิ พศ อทุกย เทช

3.23 มหาธีรราชเจ้าราชสกุติ มหาธีรราชเจ้าราชสกุติเป็นหนังสือรวม ร้อยกรองยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่คณะกรรมการประกวดของมหา วิทยาลัยศิลปากร เนื่องในวาระฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปี วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2524 มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ ร้อยกรองในมหาธีรราชเจ้าราชสกุติ มี 6 เรื่องดังนี้

รางวัลที่ 1 สิลิกเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพระมหาวิธน์ ศรีเมือง

รางวัลที่ 2 สิลิกเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของนางสาวเพ็ญศรี ศรีหงส์

รางวัลที่ 3 กตอนหกเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของนายศิวกานท์ ปทุมสูติ

รางวัลที่ 3 กตอนเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพระมหาสมหวัง สารณะ

รางวัลชมเชย ฉันทเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของนางสาวชุกติมา อินทพงษ์

58 สมหวัง สารณะ, เนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อทุกยเทช (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2524), หน้าปฐมพจน์.

รางวัลชมเชย มหาธีรราชเจ้าจอมสยาม ของนางสาวประถมาภรณ์ เมนะดูท
 รายละเอียดแต่ละเรื่องมีดังต่อไปนี้

3.23.1 สิลิบทเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ของพระมหาวิถันว์ ศรีเมือง สิลิบทเรื่องนี้แบ่งเป็นตอน ๆ ระบุชื่อตอนโดย
 ผู้แต่งอัญเชิญบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีเนื้อความเข้า
 กับเรื่องราวในตอนนั้น ๆ มาคั่นนำชื่อตอนดังนี้

เป็นพ่อเมืองเลื่องชื่อลือไกล	ตอนเสตุที่พระเกียรติ
นิกรโตไร่ราชนำหมู่เหมือนซากงชัยชูจิตกล้า	ตอนพิชิตพระบรมราชาภิเษก
เกริกเกียรติไกรทิดก้องก่อกูกรุงไทย	ตอนแผ่นดินพระมงกุฎเกล้า
เสียชีพอย่าเสียสัจย์	ตอนกำเนิดเสือป่าและลูกเสือ
เชือสฤตรับซึ่งเกียรติก็องท่อไป	ตอนกำเนิดนามสกุลไทย
ประหยัทสินทรัพย์ไว้แต่เมื่อกำไร	ตอนกำเนิดคสังขอมสินและสหกรณ์
บอกทรงงแผ่นดินสยามอันงามงอน	ตอนกำเนิดธงไตรรงค์
แม่หวังกึ่งสงบจงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ	ตอนพัฒนากองทัพไทย
สงครามทำเพื่อป้องขรรมา	ตอนสู้สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง
นานาประเทศล้วนนับถือคนทีรู้หนังสือแต่งไค้	ตอนพระราชบัญญัติสยามคนดีห้า
เพ็ญอุสโรปรวงประชาเปรมเกษมสานติ์	ตอนตุลิตธานีเมืองประชาธิปไตย
พระหวังประโยชน์ในราชาภิสยามแต่	ตอนสรุปพระราชกรณียกิจ
อันผู้ไททรงธรรมเที่ยงสติชฌนยอมอยากร เป็นมิตร เป็นหนักหนา	ตอนทรงทศพิชราชธรรมและบทธวาสาน

เนื้อเรื่องแบ่งเป็นตอน ๆ ดังนี้

ตอนสุดท้ายพระเกียรติ ชนกันด้วยนาร สรว เสริมด้วยพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นอัจฉริยบุคคล ทรงเป็นราชบุรุษ มีพระราชาพระมเหสีที่รักใคร่ ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา นาฏศิลป์ ทศกพระเนตร เห็นการฝึกฝนทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ทั้งเสือป่าและลูกเสือ ทรงส่งเสริมสิทธิประชาชน ให้การศึกษาของไทยเทียบเท่าต่างชาติ พระเกียรติคุณจึงเลื่องลือไปทั่ว

ตอนพิธีพระบรมราชาภิเษก กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงสืบราชสันตติวงศ์ หนึ่งปีหลังจากนั้นเป็นพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงกับวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2454 เสด็จเสวยพระนครตามโบราณราชประเพณี บรรดาแขกเมืองมาร่วมในพระราชพิธีนี้อย่างคึกคัก

ตอนแผ่นดินพระมงกุฎเกล้า ในแผ่นดินนี้มีความร่มเย็น บ้านเมืองสุขุมสมบูรณ์ สยามเปลี่ยนบุทสมัย องค์พระมหากษัตริย์ได้ทรงรับการศึกษาจากยุโรปและทรงถ่ายทอดความรู้มาสู่ประชาชน

ตอนกำเนิดเสือป่าและลูกเสือ กล่าวถึงพระปรีชาสามารถในการสร้างชาติให้คนไทยรักบ้านเกิดเมืองนอน ทรงสร้างกองทัพประชาชนคือเสือป่าเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2454 ปศุยังคนทุกอาชีพให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เด็ดเอาอย่างผู้อื่น ทรงก่อตั้งลูกเสือสำหรับเยาวชน พระราชทานคำขวัญว่า "เสียชีพอย่าเสียสัตย์"

ตอนกำเนิดนามสกุลไทย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ท้าวพระราชบัณฑิตนิพนธ์นามสกุลชั้นตามแบบอารยประเทศ เป็นการโยงเชื้อสายเผ่าพันธุ์ไว้ด้วยกัน ทำให้เกิดความสามัคคี ความรักศักดิ์พระคุณ ส่งเสริมให้คิดทำแต่ความดีให้ลูกหลานถือเป็นแบบอย่าง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังพระราชทานนามสกุลแก่ข้าราชการ และข้าราชการบริพาร เป็นจำนวนมาก ทรงบัญญัติค่านำหน้าสตรี แทนคำที่ใช้กันมาแต่เดิมด้วย

ก่อนกำเนิดคลังออมสินและสหกรณ์ กล่าวถึงพระปรีชาสามารถทางเศรษฐกิจ ทรงก่อตั้งกิจการ ออมสิน เพื่อให้ประชาชนรู้จักประหยัด และทรงก่อตั้งการ สหกรณ์ เป็นครั้งแรกคือสหกรณ์วิสาหกิจ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459

ก่อนกำเนิดของโทรรงค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริ เรื่องของชาติไทยซึ่งเป็นของข้างเผือกกว่าต้องซื้อจากต่างประเทศและเวลาประทับมีโยธาตั้งที่ทรงพบเมื่อครั้งเสด็จประพาสเมืองอุทัย กล่าวคือราษฎรประทับของข้างกลั้วหัว พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนมาใช้ธงวีรสยามสีมีความหมายคือสีแดงหมายถึงชาติ สีขาวหมายถึงศาสนา สีน้ำเงินหมายถึงพระมหากษัตริย์ เรียกว่าธงไตรรงค์ เมื่อ พ.ศ. 2460

ก่อนพัฒนากองทัพไทย กล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการปรับปรุงกองทัพให้เข้มแข็ง ทรงเริ่มทางด้านจิตใจคือปลุกใจให้รักชาติ ทรงปลุกปล้ำให้นิยมทหาร ให้ประชาชนรู้ประวัติศาสตร์ของชาติ ใน พ.ศ. 2453 อันเป็นปีที่เสด็จขึ้นครองราชย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงทหารเรือ ประชาชนเรียกรายเงินที่ซื้อเรือรบพระร่วง ด้านกองทัพบกมีการซื้อปืนใหญ่ เปลี่ยนเครื่องแบบทหารเป็นแบบสากล ด้านกองทัพอากาศทรงส่งทหารไปเรียนการบินที่ฝรั่งเศส ซื้อเครื่องบิน กองทัพไทยจึงเข้มแข็งเกรียงพร้อมจะป้องกันประเทศ มิใช่รุกรานใคร

ก่อนสู่สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทูลเชิญพระราชกัญญาเข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 กองทัพไทยเดินทางไปฝรั่งเศสวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2461 สงครามสงบเดือนพฤศจิกายนในปีเดียวกัน ประเทศไทยได้ชื่อว่าประเทศชนะสงคราม มีโอกาสแก้สนธิสัญญาที่เสียเปรียบ

ก่อนปราบผู้สยามคนที่ห้า กล่าวถึงพระเกียรติคุณในตำแหน่งเป็นกวี มีพระสมัญญาว่า "พระมหาธีรราช" พระชนมพรรษาเพียง 45 พรรษาทรงพระราชนิพนธ์งานไว้เป็นจำนวนมากทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง มีพระนามแฝงเป็นอันมากแต่บางครั้งทรงใช้พระปรมาภิไธยก็มี รัชสมัยของพระองค์เป็นยุคทองของวรรณคดี เกิดวรรณคดีสโมสร

พระองค์ได้ทรงรับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์สยามคนดี

ก่อนทูลศึกษาที่เมืองประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างทูลศึกษานี้เป็นการปูทางประชาธิปไตย เป็นเมืองจำลองฝึกหัดการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ทดลองอยู่ 6 ปียังไม่บรรลุถึงพระราชประสงค์ก็เสด็จสวรรคตก่อน

ก่อนสรุปพระราชกรณียกิจ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างสรรค์ประเทศชาติตลอดเวลา 15 ปีแห่งรัชสมัย ทำให้ประเทศเจริญทุกด้าน ทรงทำนุบำรุงศาสนา ทรงส่งเสริมการศึกษาประชาชน ทรงฟื้นฟูศิลปะโดยเนพระนาฏศิลป์ รวมพระราชกรณียกิจมากเกินจะพรรณนา

ก่อนทรงทศพิธราชธรรมและบทอาวसान กล่าวถึงทศพิธราชธรรม สรุปการแก่งว่าแต่งเสร็จวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2523 ผู้แต่งชื่อวิวัฒน์ ศรีเมือง

เนื้อเรื่องลึกลับเนลิมพระเกียรติสำนวนนี้แม้จะเรียงลำดับเหตุการณ์แต่ไม่ต่อเนื่องกันเพราะแบ่งเป็นตอน ๆ กล่าวถึงพระราชกรณียกิจเป็นเรื่อง ๆ ไป เริ่มเหตุการณ์หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตจนถึงการสร้างทูลศึกษานี้

คำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยร้อย ไชยสี่และไชยสาม ผู้แต่งบอกว่าจะวางรูปถ่ายแบบลิลิตมหามกุฏราชกุมานุสรณ์ให้อ่านง่าย รวมคำประพันธ์ 102 บท

3.23.2 ลิลิตเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของนางสาวเพียว ศรีหงส์ ผู้แต่งกล่าวไว้ในถ้อยแถลงสงวนวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2523 ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถเป็นอเนกประการ มีสายพระเนตรไกล ทรงปลุกให้ประชาชนตระหนักถึงคำว่า "อิสราภาพ" ทั้งนี้เพราะคนไทยได้แต่ตื่นตัวเรื่องเสรีภาพตามอย่างต่างชาติจนลืมที่ว่าถ้าสูญเสียอิสราภาพแล้วคือการเป็นทาส ผู้แต่งซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณจึงเกิดแรงบันดาลใจแต่งเรื่องเนลิม

พระเกียรติชั้นเพื่อระกวดในโอกาสนี้ 59

เนื้อเรื่องเริ่มต้นด้วยประณามพจน์ สรรเสริญพระรัตนตรัย พระทนต์ กวี
โบราณ กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นปราชญ์และเป็นกษัตริย์
ผู้ครองแผ่นดินโดยธรรม บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองงดงาม พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์
วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2423 เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวกับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เมื่อ พ.ศ. 2436 เสด็จไปศึกษาวิชาการ
ที่ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2437 สมเด็จพระเจ้าสามท้าวชิวิณหิศทิวงคต พระองค์ได้ทรง
รับตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมารแทน พ.ศ. 2445 เสด็จกลับประเทศไทย ทรงแวะเยือน
ยุโรป สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นเพื่อเสด็จสร้างพระราชไมตรี ใน พ.ศ. 2447 ทรงพระผนวช
ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามและประทับ ณ วัดบวรนิเวศ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
ยาวชิรญาณวโรรสเป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นที่อ้างพระเนตรพระกรรณเมื่อพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 พระราชกรณียกิจตั้งแต่ยังทรงเป็น
สยามมกุฎราชกุมาร เช่นทรงเป็นสภานายกหอสมุดแห่งชาติ เสด็จประพาสมณฑลพายัพและ
หัวเมืองปักษ์ใต้ ทรงเป็นประธานในการจัดรวบรวมเงินสร้างพระบรมรูปทรงม้า โปรด
ประทับที่นครปฐม ครั้งหนึ่งพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์สว่างอยู่ 17 นาที

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยต้องยอมเสียดินแดนบาง
ส่วนเพื่อแสดงกับเอกราช ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์
ทรงจำเหตุการณ์นั้นไว้ด้วยความซาพระราชหฤทัย เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์จึงทรงหาทางแก้
เริ่มด้วยทรงพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ดังนี้

---

59 พระยาวิชากรวิจิตร, "ถ้อยแถลง," มหาจักรราชเจ้าราชสฤษดิ์ (กรุงเทพฯ
นคร: บริษัท เอส. เอ็ม. เอ็ม. จำกัด, 2524), หน้า 30-31.

ประการที่ 1 ทรงปรับปรุงสิ่งที่มียุ่เดิมให้ดีขึ้นเช่นกิจการรถไฟ ปรประปาซึ่งเริ่มมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาสำเร็จในรัชกาลนี้ ทรงเปิดสถานปาสเตอร์ ทางด้านการศึกษาเริ่มแรกศึกษาถึงชั้นมัธยมปีที่ ๖ และระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาวิสามัญคือการฝึกหัดครู การแพทย์ก็ได้รับการส่งเสริม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนเพาะช่าง ทรงสนับสุนนศิลปะทุกแขนง

ประการที่ 2 พระราชทานกำเนิดกิจการเสือป่า เป็นกองทัพประชาชน ทรงปลุกใจให้ประชาชนรักชาติ ทรงพระราชนิพนธ์บทปลุกใจ ทรงปรับปรุงกิจการทหารทั้งสามกองทัพ

ประการที่ 3 ทรงก่อตั้งกิจการเสือ สอนรบเขาวงกตให้มาเพื่อประโยชน์แก่สังคม มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พระราชทานคำขวัญว่า "เสียชีพอย่าเสียสัตย์" กองเสือกองแรกคือมหาดเล็กหลวง เป็นกองเสือเสือหวดต่อไปจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการเสือเสือทั่วประเทศ เป็นหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ

ประการที่ 4 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงห่วงใยเอกราชของชาติ ทรงปลุกใจประชาชนให้รักชาติ ค้นพบเจดีย์ยุทธหัตถีในรัชกาลนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงสรวร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกโคลงสยามานุสติไว้หน้ากระทรวงกลาโหม

ประการที่ 5 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์งานไว้เป็นจำนวนมากทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พระองค์เป็นปราชญ์และรัตนกวีสำคัญของชาติ

ประการที่ 6 ทรงตราพระราชบัญญัตินามสกุล ทำให้เกิดความรักเข้าพัวพันผูกพัน ไปรทให้สืบสายทางบิดา เป็นการส่งเสริมให้ชาติเพื่อเชิดชูวงศ์สกุล นอกจากนี้มีพระราชทานนามสกุลแก่ทวยราษฎร์เสียเดือนละ 50 ราย เป็นชาวต่างประเทศก็มี

ประกาศที่ 7 เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ในปี 1914 แห่งรัชกาล พระองค์ทรงประกาศสงครามร่วมกับฝ่ายพันธมิตร ไทยส่งทหารไปยุโรปร่วมรบด้วย เมื่ออยู่ฝ่ายชนะจึงมีโอกาสแก้ไขสนธิสัญญาที่เสียเปรียบ

ประกาศที่ 8 ทรงเปิดให้ประชาชนรู้จักการปกครองระบอบประชาธิปไตยไปรตเกล้าฯ ให้สร้างทุสิตชานี้ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ มีพรรคการเมือง มีขบวนการปกครอง จัดการเลือกตั้ง 3 เดือนต่อครั้ง ให้เจ้ากรมการเมืองในกระทรวงมหาดไทยมาฝึกจัดการเลือกตั้ง

ประกาศที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนและพระราชทานนามด้วยคือโรงเรียนมหาดเล็กหลวงหรือวิชาวุฒิชัย สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2464

นอกจากนี้ยังมีเรื่องอื่น ๆ อีกคือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ธงไตรรงค์เป็นธงประจำชาติแทนธงช้าง ทรงตั้งธนาคารออมสิน โปรดเกล้าฯ ให้เลิกหยวน ก ข ทรงพัฒนาศิลปกรรม พระองค์โปรดพื้นที่จังหวัดนครปฐมมาก ทรงซื้อที่ 88 ไร่และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังสนามจันทร์ในบริเวณนั้น พระองค์มีพระราชชื่หาทรงพระนามว่าสมเด็จเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุภาฯ ประสูติแก่พระนางเจ้าสุวัทนาบรมราชเทวี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2524 ครบรอบ 100 ปีแห่งวันพระบรมราชสมภพ รัฐบาลจัดงานรำลึกถึงพระมหากษัตริย์ผู้สร้างหอวิชาวุฒิชัยเป็นที่เก็บพระราชนิพนธ์และมีโรงละครด้วยเป็นการเทิดพระเกียรติ

คำประพันธ์เป็นดิลิสุภาพ ประกอบด้วยร้อยสุภาพ โคลงสี่ สาม สอง สุภาพ สี่สัมผัสแก่กัน รวมทั้งหมก 110 บท ท่อนท้ายมีบรรณานุกรมระบุชื่อหนังสือที่ใช้ในการแต่งเรื่องน่าย

3.23.5 ถอดบทเรียนพระเถียง กิพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของนายสิวกานท์ ปทุมสูติ ผู้แต่งกล่าวไว้ในตอนแสดงว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์เป็นระยะเวลาไม่นานแต่ก็ทรงยังความเจริญให้แก่มวลแผ่นดินเป็นอเนกอนันต์ สมควรแก่การสรรเสริญพระเถียง กิคุณ เหตุที่ผู้แต่งได้ออกคำประพันธ์ประเภทกลอนหกเพราะว่าเสด็จพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่หกแห่งราชวงศ์จักรี และเพราะคำประพันธ์ประเภทนี้มีอยู่ในรัชสมัยของพระองค์ด้วย ⁶⁰

เนื้อเรื่องแบ่งออกเป็นตอน ๆ ความหัวข้อดังนี้คือ บทนมัสการ เป็นคำบูชาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พ่อแม่ ครูอาจารย์และกวีโบราณ ก่อจากนั้นเป็นปฐมพจน์ว่าแต่งกลอนหกนี้เพื่อเทิดพระเถียง กิและสนองพระมหากรุณาธิคุณด้วยความจงรักภักดี ตอนพระมงกุฎเกล้าสยาม กล่าวถึงชาติไทยมีอิสระเสรี มีศาสนา บ้านเมืองร่มเย็น มีพระมหากษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์มาจนถึงรัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์ พระองค์เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชสมภพวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2443 ตอนพระมหากรุณาธิคุณปรากฏ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจมากมาย ด้วยพระวิริยะ มีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะสร้างชาติให้เจริญรุ่งเรือง ตอนการศึกษาแห่งชาติ กล่าวถึงพระราชดำริในการจัดการศึกษาความแก่เยาวชนประเทศ ทรงทำเนนความรวยพระยุคลงบาทสมเด็จพระบรมราชชนกยศระดับพลเมือง ด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ทรงพระราชบัญญัติพระธรรมนูญ และพระราชทานกำเนิดลูกเสือไทย ตอนการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ทรงเสด็จอยู่ฝ่ายพันธมิตร ทรงส่งทหารไทยไปร่วมรบด้วย เมื่ออยู่ฝ่ายชนะจึงมีโอกาสขอแก้ไขสนธิสัญญาที่เสียเปรียบทางการค้าและศุลกากร ตอนการเศรษฐกิจ ทรงตั้งกรมสินค้าให้ราษฎรรู้จักประหยัค ทรงตั้งสหกรณ์วัดจันทร์ ทรงปรับปรุงการคมนาคม ทรงสร้างสถานีรถไฟหัวลำโพง ทรงขยายงานด้านโทรเลข ด้านการเกษตรทรงสร้างเขื่อนกั้นน้ำพระรามหกที่จังหวัดพระนคร หรืออยุธยา

⁶⁰ สิวกานท์ ปทุมสูติ, "ถ้อยแถลง," มหาธีรราชเจ้า รัชสมัย, หน้า 54.

ก่อนการศาสนา พระเพ็ญ วัฒนธรรมและหน้าที่พลเมือง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นศาสนูปถัมภก โปรดให้เลิกการพนัน บ่อนเบี้ย หวย ก ข ทรงตั้งกองเสือป่าปลูกฝังความสามัคคีเพราะมีคนหลายอาชีพมารวมกัน ปีที่วินัยพร้อมของกันบ้านเมือง ทรงตราพระราชบัญญัติห้ามสุกอย่างสามประเทศ ให้ใช้คำนำหน้าชื่อชายหญิง ทรงบัญญัติให้ใช้คำว่า "นาฬิกา" แทนคำว่าท่อมโมงแบบเก่า เปลี่ยนชงชาจิกจากชงข้างเป็นชงโครรงค์ มีความหมายถึงชาศึกษาสนาพระมหากษัตริย์ ก่อนการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทรงสร้างคุลีศธานี ทดลองแนวปกครองแบบประชาธิปไตย ก่อนพระเกียรติคุณฝากไว้ในวงวรรณ กล่าวถึงการตั้งวรรณคดีสโมสรในรัชกาลนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมกิจการหนังสือพิมพ์ นวนิยายและทิวาทศิลป์ ทรงพระปรีชาสามารถทางอักษรศาสตร์ พระราชนิพนธ์ที่ร้อยแก้วและร้อยกรองเป็นประจักษ์พยานแท้ที่ ก่อนพระราชนิพนธ์ร้อยแก้ว ผู้แต่งยกมากล่าวอ้างเรื่องใดแก่หัวใจเลื่อมงัทธใจเอาอย่าง เสียสละ เมืองไทยจงคืนเด็ก โศลกคติสอน อิศวภาสิต พระพุทธเจ้า คริสต์อะไร และโองพงพาง ก่อนพระราชนิพนธ์ร้อยกรองยกมาอ้างเรื่องเช่นกันได้แก่ วิวาหพระสมุทร มัทนะพาชา พระนาคำทอง นารายณ์สิบปาง โศลกสุภาสิต พระร่วงคำทอง เวณิสราณี สามัคคีเสวก ท้าวแสนปม ศกุนตลา สาวีตรี และมณฑลสุทร คำฉันท์ นอกจากนี้ยังมีพระราชนิพนธ์แปลและพระราชนิพนธ์ภาษากวางประเทศอีกด้วย ก่อนประกาศพระเกียรติคุณกล่าวว่าทรงเป็นรัตนแก้ว ไ้ทรงรับพระสมัญญาว่า "พระมหาธีรราชเจ้า" องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมของสหประชาชาติยกย่องว่าทรงเป็นปราชญ์สยามคนที่ 5 วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2524 เป็นวันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปี รัฐบาลและประชาชนชาวไทยน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณจักรานเนติมงคล และสร้างหอวีรราชานุสรณ์เป็นสถานที่เก็บรวบรวมพระราชนิพนธ์ในพระองค์ ก่อนปัจฉิมพจน์เป็นเรื่องของผู้แต่งว่าชื่อศิวกานต์ ปทุมสุตติ แต่งเสร็จใน พ.ศ. 2523

คำประพันธ์เป็นทองอนหก ผู้แต่งเขียนหมายเหตุว่ามีทองอนหัวสิ้น 122 บท จำแนกเป็นบทนมัสการ 6 บท ปฐมพจน์ 1 บท ปัจฉิมพจน์ 2 บทและทำเป็นความ 113 บท

3.23.4 กลอนเนลิมพระเถียร ตีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพระมหาสมหวัง สารณะ ผู้แต่งเขียนถ้อยแถลงไว้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นปราชญ์ ทรงพระปรีชาสามารถทั้งทางโลกและทางธรรม เนื่องในวาระวันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปีจึงได้แต่งกลอนเนลิมพระเถียรตีถวายรักกับการระพันซ์และยกย่องพระองค์ ผู้แต่งเน้นพระราชกรณียกิจเป็นสำคัญ ไม่เน้นพระราชประวัติเพราะถือว่าพระราชกรณียกิจเป็นพระเถียร ตีคุณที่สมควรปรากฏแก่สายตาชาวโลก ⁶¹

เนื้อเรื่องเริ่มด้วยการ กล่าวสรร เสริญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงกึ่งมั่นในธรรม ทรงปกครองบ้านเมืองร่มเย็นและเจริญก้าวหน้า ทรงปลูกฝังความสามัคคีแก่คนทั้งชาติ ทรงเป็นปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ ทำให้ไทยรู้จักประเทศไทย ทรงศึกษาวิชาอักษรศาสตร์ การทหาร กฎหมาย กล่าวถึงพระราชกรณียกิจให้แก่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งกองเสือป่า พระราชทานกำเนิดนามสกุล ไซของไทรรงค์เป็นธงชาติ ทรงปรับปรุงกองทัพไทย ทรงเป็นนักพูดที่มีศิลปะปลูกใจคนให้รักชาติ ทรงเป็นนักการศาสนา ทรงทะนุบำรุงสถาปนาวิทยากรวม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างพระราชวังสนามจันทร์ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาศย์ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งชั้นในรัชกาลนี้ ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมอันล้ำค่าประกอบด้วยคติโลกศัทธิธรรม ทรงเป็นนักหนังสือพิมพ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างจุฬิทยานี ร้างรัฐธรรมนุญเป็นการวางรากฐานประชาธิปไตย ทรงก่อตั้งออมสิน คราพระราชบัญญัติประถมศึกษา ทรงเป็นนักประวัติศาสตร์ นักวรรณคดี นักสุขวิทยา จิตรกร นักปกครองที่มีทศพิธราชธรรม ทรงวางหลักสูตรการ แม้เรื่องเล็กน้อยผู้แต่งก็นำมากล่าว เช่นการสร้างอนุสาวรีย์ย่าเหล แสดงให้เห็นน้ำพระราชหฤทัยอ่อนโยนและกว้างขวางแม้คือสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ คอนท่ายผู้แต่งกล่าวว่าถ้อยคำที่เขียนมาทั้งหมดเป็นเพียงส่วนน้อยเทียบไม่ได้กับพระเถียร ตีคุณอันยิ่งใหญ่

คำประพันธ์เป็นกลอนสุภาพ ตอนต้นเป็นกลอนกระทู้ 7 บท รวม 102 บท

⁶¹ สมหวัง สารณะ, "ถ้อยแถลง," มหาธีรราชเจ้าราชสฤทธิ, หน้า 6๗.

2.23.5 นันท เณสิมพระเถียร ศิพระบาทสมเด็จพะบรมงกุญเกล้าเจ้าอยู่หัว ของนางสาวชุติมา อินทพงศ์ เนื้อเรื่องเริ่มค้นคว้าประมวลพระพุทธรูป พระบรม พระสงฆ์ พระพิมพ์ พระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน สมเด็จพระบรมราชินีนาถและพระราชโอรสพระราชธิดา ค่อยจากนั้นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพะบรมงกุญเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่หกแห่งราชวงศ์จักรี เนื่องในโอกาสวันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปีจึงน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์ผู้ทรงทะนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า นานาประเทศมาเจริญสัมพันธ์ไมตรี พระราชกรณียกิจได้แก่การตั้งกองเสือป่า การเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างกุสุมิธานิวงารากฐานประชาธิปไตย ไซ่งง ไทโรรงค์เป็นธงประจำชาติ ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา นาฏศิลป์และศูริยวงศศิลป์ มีพระราชดำริไม่ให้ผูกคอกคอคกระ ทรงตราพระราชบัญญัตินามสกุล ทรงพระปริชาสามารถทางอักษรศาสตร์ การเมืองและการต่างประเทศ เนื่องในวาระนี้ผู้แต่งขอถวาย เณสิมพระเถียร ศิ เรื่องนี้บูชาพระมหากษัตริย์

คำประพันธ์เป็นสัทพุดวิถิตินันท์ถ้วน ๆ จำนวน 100 บท

2.23.6 กลอน เณสิมพระเถียร ศิพระบาทสมเด็จพะบรมงกุญเกล้าเจ้าอยู่หัว ของนางสาวประดมากร ณ เมนะสุค เนื้อเรื่องค้นคว้าการ สกุติพระบาทสมเด็จพะบรมงกุญเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงพระราชสมภพวันเสาร์ที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2423 มีพระนามเดิมว่า เจ้าฟ้าศิริราช เวลาสิบห้าปีที่ทรงครองราชย์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจให้ชาติไทยเจริญ ชาวไทยสามัคคีกลมเกลียวกัน พระเถียร ศิยคองอยู่คู่ชาติคงอยู่ไป ค่อยจากนั้นกล่าวถึงพระราชกรณียกิจและพระปริชาสามารถได้แก่ ใฝ่พระราชหฤทัยทางการศึกษาวิชาทหาร สนพระราชนุติยประวัติศาสตร์ ทรงรอบรู้การ เศรษฐกิจ มีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงตั้งสถานับการศึกษาชีววิทยาสัตวศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา พระราชบัญญัตินามสกุล พระราชบัญญัติห้ามการทำงานหนัก พระราชบัญญัติซึ่งทวงวัด

พระราชบัญญัติยาเสพติด พระราชบัญญัติการเข้าศุลกากร พระราชบัญญัติอาชญากรรม ขยายกิจการรถไฟ สร้างสะพานพระรามหก ทรงก่อตั้งไปรษณีย์อากาศ ออมสิน การชลประทานที่ลพบุรี ทรงห้ามเล่นการพนัน ห้ามค้าคน ทรงปรับปรุงกองทัพไทย ทรงนำประเทศไทยสู่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งและได้รับชัยชนะ ทรงตั้งเสนาบดี สมุหเสนา ทรงพระราชดำริจัดแสดงวิหิงษาโบราณ ทรงทะนุบำรุงศิลปกรรม เช่น นาฏศิลป์ ตรียางคศิลป์ วรรณกรรม ทรงพระราชนิพนธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง พระราชนิพนธ์จำนวนมากปลุกใจให้รักชาติ วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2463 เสด็จสวรรคต ทอนท้ายเกล้าฯถึงดวงพระวิญญูญาณสถิตในสรวงสวรรค์ ขอให้เทพธิดาซึ่งแสดงพระเกียรติคุณนี้ปรากฏอยู่ที่หอศิลป์ ขอให้เรามีแห่งราชวงศ์จักรีทำให้ชาติเจริญ แม้จักรวาลจะสูญแต่ขอให้ชื่อไทยคงอยู่ตลอดไป

คำประพันธ์เป็นกลอนสุภาพ

3.24 เย็นศิระเพราะพระบริบาล ผู้แต่งคือนายสุนทร บงชวิน ได้รับรางวัลชมเชยจากการประกวดวรรณกรรมไทย ประเภทร้อยกรองของธนาคารกรุงเทพ จำกัด ประจำปี 2520 เป็นเรื่องยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จากโคลงกอนท้ายทำให้ทราบว่าแต่งในวาระเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 50 พรรษา

เนื้อเรื่องเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสืบราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลด้วยความเสียสละ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากต่างประเทศทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีอภิเษกสมรส ในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2493 มีพระราชโอรส ๓ พระองค์พระราชธิดา 3 พระองค์ ทรงอบรมพระราชโอรสพระราชธิดาให้มีพระราชจริยวัตรงดงาม วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อเป็นพระมหากษัตริย์แล้วได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรทุกภาคทั่วประเทศ ทรงแก้ปัญหาหาข้าวเช่าปลูกขึ้นจนสำเร็จด้วยโครงการเกษตรที่สูง ปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้หมดไปเพราะพระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมชาวมุสลิมอย่างใกล้ชิด ทรงตั้งศูนย์ฝึกอาชีพสำหรับทหารทุพพลภาพ เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศเพื่อสัมพันธ์ไมตรี มีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ทรงพระผนวช ทรงอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาในประเทศไทย ทรงพระปรีชาสามารถทาง
 คนตรี ทรงทะนุบำรุงศิลปะทุกแขนง เสด็จพระราชกุศลใส่ถาด เสด็จทรงปฏิรูปที่ดิน
 พระราชทานพรพืชมงคลและสัตว์แก่ราษฎร ทรงตั้งโรงงานทอสิ่งทอในพระราชวัง
 คูสิท ทรงแนะนำเรื่องการชลประทาน การทำถนนเทียม เสด็จพระราชดำเนินพระราช
 ทานปริญญาบัตร แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ พระราชทานธงและผ้าผูกคอแก่
 ลูกเสือชาวบ้าน ทรงสนับสุนนการศึกษา การสาธารณสุข การศึกษา ทรงแก้ไขวิกฤต
 การไฟฟ้ให้คืนที่ไ้ ทรงเป็นที่รักของประชาชนทั้งประเทศ ทอนท้ายเป็นคำถวายพระพร

คำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ 533 บท มีสัมผัสระหว่างบทโดยตลอด

3.25 เนติมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ผู้แต่งคือคุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิ์คฤศ ๒ เมษายน แต่งเนื่องในการสมโภช 200 ปีกรุง
 รัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2525

เนื้อเรื่องแต่งเป็นบท ๆ มีทั้งหมด 7 บทคือ บทที่ 1 ถวายบูชา เป็น
 ประพามพจน์บูชาพระรัตนตรัย พระสยามเทวาธิราชและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาลงกรณ์ราช และกล่าวว่พระราชวงศ์จักรีสืบต่อมาได้ 200 ปีแล้ว บทที่ 2
 อาศรมบท สกฤติพระบูรพกษัตริย์ไทยว่านับแต่กรุงสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ทุก
 พระองค์ได้ทรงทะนุบำรุงบ้านเมืองให้รุ่งเรืองและเป็นเอกราชมาตลอด บทที่ 3 ปฐม
 บท กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล บทที่ 4 ทศกัณฐ์ พระราชมหาราชมีนามสมรส เสด็จ
 พระราชดำเนินยังประเทศสวีเดนแห่ง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถประสูติ
 พระราชธิดา เสด็จ ฯ กลับมาประเทศไทยแล้วมีพระราชโอรสอีก 1 พระองค์ พระราช
 ธิดา 2 พระองค์ บทที่ 5 ทศกัณฐ์ กล่าวถึงพระราชกรณียกิจ พระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวทรงพระผนวช สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเป็นผู้สำเร็จราชการ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมประชาชน ทรงแก้ไขความ
 ทุกข์ยากของประชาชน ทรงพัฒนาการเกษตร การชลประทาน มีโครงการในพระราช

คำวิมาภมาย เช่นโครงการทดลองปลูกพันธุ์ไม้เมืองหนาว โครงการหม่อนไหมและโครงการ
 การศึกษาพิเศษในสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ บทที่ 6 จตุตถบท กล่าวถึง
 การเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรตามชนบท ทรงช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย ทรงพระ
 บำรุงการศึกษา ทรงตั้งมูลนิธิอานันทมหิดลสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทรงห่วงใย
 เด็กชนบท ทรงตั้งโรงเรียนในวัด ความรู้เขาและชนบทที่ห่างไกล ทรงพระวิริยาสสามารถ
 หลายท่าน ทรงเป็นนักกีฬา นักดนตรี วิศวกร จิตรกร มีพระราชดำริสได้หลายภาษา ได้
 เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศทั้งทางตะวันออกและตะวันตกเพื่อสัมพันธไมตรี บท
 ที่ 7 วัจฉิมบท กล่าวถึงกรุงเทพมหานคร ในสมัยครบ 200 ปีว่ามีความเจริญ ประชาชน
 เป็นสุข ตลอดระยะเวลา 36 ปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงครองราชย์
 ไม่ทรงเห็นแก่ความสำราญพระราชหฤทัย ทรงเห็นแก่ความสุขของประชาชนเป็นสำคัญ
 ทอนท้ายเป็นคำถวายพระพร

คำประพันธ์มีหลายชนิดคือ โคลงสั้นวิจิตรมาลี สลิลสุภาพ (ร้อย โคลงสี่ โคลง
 สาม โคลงสอง) กาพย์มัจฉ์ กาพย์สุรางคนางค์ กาพย์ยานี กาพย์ห่อโคลง กาพย์
 ห่อโคลงเห่เรือ ทศอนทก ฉันท์อันทรวิเชียรและวสันตทิลก

การกล่าวถึงพระราชจริยวัตรในพระมหากษัตริย์มีมาแล้วในสังคมไทยแต่โบราณ
 หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่เก่าที่สุดคือ จารึกสมัยสุโขทัยซึ่งกล่าวถึงองค์พระมหากษัตริย์
 ในทำนองยกย่องอยู่หลายหลัก จารึกเขมรที่พบในประเทศไทยเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งว่า
 การกล่าวสรรเสริญพระมหากษัตริย์เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาก่อนสมัยสุโขทัย และอาจมี
 อิทธิพลต่อการกล่าวถึงเรื่องราวของพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัยในระยะต่อมา สมัยอยุธยา
 มีการสร้างแบบแผนการยกพระเกียรติเป็นเรื่องราวเฉพาะ ระบุจุดประสงค์ชัดเจนว่าเพื่อ
 สรรเสริญพระเกียรติคุณให้ปรากฏ มิใช่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของถวญบทกวีเรื่องราวทั้งก่อน
 วรรณกรรมยกพระเกียรติของไทยปรากฏรูปร่างแน่นอนสมัยอยุธยาตอนต้นและมีต่อเนื่องมาจน
 กระทั่งปัจจุบัน